

Beteckning: _____

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Gå på knäna, vaddå, krypa eller?
Om idiomförståelse hos elever i grundskolans senare år

Lotta Nolemo Lundgren
December 2009

C-uppsats, 15 högskolepoäng
Examensarbete med inriktning svenska språket

Vetenskapligt förhållningssätt med examensarbete i svenska i lärarutbildningen,

AU III

Examinator: Michael Gustavsson

Handledare: Charlotte Engblom

Sammandrag

Den här studien handlar om metaforiska lexikaliserade fraser, alltså idiom. Det primära syftet är att ta reda på huruvida elever i grundskolans senare år förstår idiom. Ett sekundärt syfte är att se om det finns idiomförståelseskilnader mellan elever som lever i olika delar av samhället. I den här studien undersöks skillnaden mellan stad och landsbygd. Studien har genomförts via en enkätundersökning med flervalfrågor, som delats ut i några grundskolor. I varje enkät finns 24 av svenskans kroppsdelsideom. Varje idiom är försett med fyra olika svarsalternativ. Resultaten visar att informanterna inte har tillägnat sig betydelsen av en rad idiom som är relativt vanliga i talspråk, men också i skrivet språk, framför allt i tidningstexter. Resultaten visar också att det finns skillnader mellan de två informantgrupperna, framförallt gällande förståelsen av enskilda idiom. Till exempel så förstår eleverna på landsbygden idiomet *gå på knäna* i större utsträckning än de i staden, medan de i staden i förstår *vara en nagel i ögat* bättre än de på landsbygden.

Nyckelord: idiom, idiomatiska uttryck, kroppsdelsideom, lexikaliserade fraser, idiomförståelse

Innehållsförteckning:

1	INLEDNING	1
1.1	SYFTE, FRÅGESTÄLLNING OCH HYPOTES	3
2	TEORETISK BAKGRUND	4
2.1	IDIOM – ETT I UPPSATSEN BETYDELSEFULLT BEGREPP OCH DESS BETYDELSE I UPPSATSEN .	4
2.2	BETYDELSEFÖRSKJUTNING OCH BETYDELSEFÖRÄNDRING SOM FÖRSVÅRAR UTTYDNINGEN	6
2.3	STUDIER OM IDIOMFÖRSTÅELSE OCH UTTYDNINGSTRATEGIER	7
2.4	IDIOMS FÖRHÅLLANDE TILL DET MENTALA LEXIKONET	9
2.5	EN LIVSLÅNG PROCESS	10
3	METOD OCH MATERIAL	12
3.1	UTFORMNINGEN AV ENKÄTEN OCH FÖRÄLDRAFÖRFRÅGAN	12
3.2	VALET FÖLL PÅ KROPPSDELSIDIOM	13
3.3	DISTRAHERANDE ALTERNATIV: VALET AV DISTRAKTORER	14
3.4	INFORMANTERNA	15
4	RESULTAT	17
4.1	STÄLLNINGSTAGANDEN VID SAMMANSTÄLLNINGEN	17
4.2	RÄTT ELLER FEL BETYDELSE	18
4.3	DE ENSKILDA IDIOMEN – SÅ HAR INFORMANTERNA VALT	19
4.3.1	Lättast och svårast	20
4.3.2	Idiom med stora förståelsedifferenser mellan informantgrupperna	21
5	DISKUSSION	23
5.1	IDIOMKUNSKAPEN ÄR KANSKE INTE SÅ DÅLIG	23
5.2	BETYDELSEFÖRSKJUTNING ELLER BETYDELSEFÖRÄNDRING	24
5.3	BOKSTAVLIGT TOLKAT ELLER KANSKE BIDLIGT	25
5.3.1	Variabeln förstaspråk	26
5.4	VETSKAP ELLER KVALIFICERADE GISSNINGAR	26
5.5	SOCIOKULTURELLA SKILLNADER	27
5.6	DE ENSKILDA IDIOMEN	28
6	AVSLUT	29
	KÄLLFÖRTECKNING	31
	LITTERATUR	31
	ÖVRIGA KÄLLOR	32
	BILAGA 1	
	BILAGA 3	
	BILAGA 3	
	BILAGA 4	

1 Inledning

Språket har många dimensioner och variationsrikedomen är enorm. I denna flora av språklig variation lever våra elever. I skolans värld ska eleverna dessutom försöka inhämta kunskap förmedlat på detta språk, oavsett vilken språkdräkt språket uppträder i. En undran som väcks i sammanhanget, är om eleverna har tillräcklig språklig kompetens för att uttolka betydelsen av talad och skriven svenska, oavsett vilken språklig varietet som används. Information kan ju språkligt sett, förmedlas på många olika sätt, utan att betydelsen förändras.

Vi kan, med andra ord, säga det vi vill ha sagt på en mängd olika sätt. Ett uttalande kan exempelvis förändras genom att ett eller flera ord i det byts ut mot synonymer. Det går också att variera dess ordföljd. Vi kan också använda oss av olika former av metaforik, alltså bildspråk, för att säga det vi vill ha sagt. Den här uppsatsen kommer att handla om en viss form av metaforik, nämligen metaforiska lexikaliserade fraser, det vill säga idiomatiska uttryck, eller idiom, och i vilken utsträckning elever i grundskolans senare år förstår dem.

Idiom förekommer frekvent i vårt språk, både i tal och i skrift (Niemi 2004:246). De används av alla möjliga människor i olika sammanhang. I talspråket används idiom oftast i sin standardform (Sköldberg 2004:299). De kan höras på radio, i tv, i riksdagsdebatter, i klassrum, på bussen i samtal mellan vänner och så vidare. Det innebär alltså att idiom finns i det offentliga rummet och i privata samtal. Till viss del upplever jag det, som om människor inte reflekterar över i vilken utsträckning de använder sig av idiom och andra metaforiska uttryck när de talar, men de finns där, vilket också är något som Niemi (2004:246) påpekar.

Idiom finns också i stor utsträckning i skrivet språk, men användandet i skrift skiljer sig något, från användningsförfarandet i tal. I skrift varierar idiom nämligen i större utsträckning (Arnstad 2001:22, 29). Variationen består ofta i att idiomet specificeras mot kontexten. I tidningar används idiom väldigt ofta. Användandet av idiom i tidningar ser dessutom ut att öka. Vid sökande efter diverse idiom i pressen, i Språkbankens arkiv, fås betydligt fler träffar på olika idiom i de senare årgångarna, än i de tidigare årgångarna. Ibland är sättet idiom används på i tidningarna lite speciellt, i förhållande till hur de används i andra kontexter. Till exempel ”förekommer användningar där skribenten anspelar på såväl idiomets bokstavliga som dess idiomatiska betydelse” (Sköldberg 2004:299).

Idiom har en relativt fast struktur och innehåller väldigt ofta värderingar (Clausén 1996:39). Den fasta strukturen gör att idiom ofta ser likadant ut, oavsett omkringvarande ords numerus och species et cetera, vilket gör att användaren inte behöver förse idiom med diverse böjningsmorfem. Dess värderande innehåll kan nyttjas till exempel för att framföra

information på ett för situationen passande sätt. Så kan till exempel ett meddelande om att någon dött förtäljas på varierande sätt. För att få en mild framtoning kan informationen förmedlas med idiom, som att någon *somnat in* eller *vandrat vidare*. Samma meddelande skulle också kunna framföras på ett lite skojfriskt och uppsluppet sätt genom att meddela att vederbörande *kilat vidare* eller *tagit ner skylten*, allt efter vad situationen kräver. Med dess fasta konstruktion och värderande inslag kan det alltså vara samtalsekonomiskt att använda idiom, ”både vad gäller tid och tankekraft” (Arnstad 2001:21). Man skulle kunna säga att användandet av idiom kan vara ett sätt att effektivisera språket och språkandet.

Med ett förråd av flera tusen idiom förgyller vi och kryddar vårt språk och känner hur språket lyfter varje gång uttrycken träffar rätt. Tillgången till dessa är inte sällan avgörande för vem som drar det längsta strået i de orddueller vi emellanåt utkämpar – i familjelivet, arbetslivet och inte minst inom politiken. Idiomen har någon sagt utgör språkets ”muskler” – ett språkligt maktmedel! (Luthman 2006)

Idiom är ofta starkt förknippade med kulturen. Bilderna, som idiomen innehåller, speglar ofta något som finns, eller har funnits, i landet de används i. Trots bildernas kulturanknytning, är idiom på intet sätt unikt för det svenska språket, utan motsvarigheten finns i många andra språk (Niemi 2004:246). Trots detta kan idiomen vålla problem för dem som inte har svenska som förstaspråk, dels genom bildernas kulturella anknytning, dels för att ord som andraspråkstalarna lärt in en betydelse för, helt plötsligt betyder något annat. Men den här typen av uttryck kan också vålla problem för dem som har svenska som förstaspråk, framförallt för yngre barn och de som har någon form av språkstörning (Niemi 2004:247). Många gånger tolkar både andraspråkstalare och barn idiom bokstavligt, istället för att söka dess överförda betydelse (Makkai 1993:302). Några av de problemområden som finns förknippade med idiom kommer också att lyftas i uppsatsen.

Även om barn ibland har svårt att förstå idiom som vuxna använder, så är sättet att uttrycka sig på inte obekant för dem. Det är ett uttryckssätt de själva använder sig av i vissa sammanhang, med nybildade bildspråk. Dessa uttryck, skulle med tanke på sin uppbyggnad mycket väl kunna anses vara idiom. De uttryck som jag åsyftar är alla de uttryck som har innebörden av att någon är lite knäpp, som till exempel *hissen går inte ända upp, det är inte skottat ända fram* och *alla indianer sitter inte i kanoten* med flera.

Jag anser att idiomen har sin berättigade plats i vårt språk. Det är en levande del av språket som på intet sätt är utdöende, utan faktiskt ökar i användande, åtminstone inom vissa områden. Dessutom är det en allmängiltig, och inte en domänspecifik, del av språket och alltså något som alla borde ha tillgång till.

1.1 Syfte, frågeställning och hypotes

Syftet med studien är att undersöka i vilken utsträckning elever i grundskolans senare år förstår en specifik grupp idiom. Jag är också intresserad av att se om förståelsen av idiom skiljer sig mellan olika sociokulturella grupper, det vill säga grupper inom landet, som har sin bakgrund inom olika delar av samhället. I den här studien kommer de olika grupperna att innebära landsbygd respektive stad. Ytterligare en intressant variabel är huruvida förstaspråket påverkar idiomförståelsen, varför jag även undersöker om idiomförståelsen påverkas av, om personen har svenska som förstaspråk eller svenska som andraspråk. Dessutom kommer jag att försöka ta reda på om förståelsen för vissa idiom generellt sett är större än för andra idiom och även motsatsen, alltså om det finns vissa idiom som få elever ser ut att förstå.

Min hypotes är att de som bor på landsbygden i större utsträckning förstår idiomatiska uttryck än de som är uppväxta i stadsmiljö. Mitt antagande grundar jag på att dialekter och traditioner bevaras längre i lantbruksmiljö, än i stadsmiljö, till följd av att rörligheten, alltså in- och utflyttningen, bland befolkningen på landet är mindre än den är i städerna (Thelander 2007:168). När det gäller de med svenska som andraspråk, så är min hypotes att de inte generellt förstår idiom sämre, eftersom idiom, tillsammans med andra ordstäv, även finns i andra språk (Makkai 1993:318-320). I stället kommer förmodligen andraspråksinlärnarnas progression i svenska språket avgöra huruvida de förstår de svenska idiomerna eller ej.

I den teoretiska bakgrunden kommer jag också att gå igenom vad det kan finnas för eventuella svårigheter för människor, i synnerhet barn, att förstå idiom och hur de lärs in och används.

För att försöka uppfylla uppsatsens syfte och kunna söka efter adekvat information i undersökningen kommer jag att försöka besvara följande frågor:

I vilken utsträckning kan informanterna idiom?

Påverkar den sociokulturella uppväxtmiljön förståelsen av idiom?

Påverkar förstaspråket förståelsen av svenska idiom?

Vilka eventuella svårigheter kan det finnas gällande förståelsen av idiom?

2 Teoretisk bakgrund

I den teoretiska bakgrunden kommer jag att titta på olika definitioner av idiom och även presentera min egen definition av idiom. Jag kommer också att titta på några tidigare studier om idiomförståelse. Dessutom kommer jag att resonera lite kring användningen av idiom och vad forskningen säger om inläring av idiom. Jag kommer även att lyfta några av de svårigheter som kan finnas gällande idiom och förståelsen av dem.

2.1 Idiom – ett i uppsatsen betydelsefullt begrepp och dess betydelse i uppsatsen

Den här uppsatsen kommer alltså till stor del att handla om idiom. Men vad är ett idiom? Faktum är det inte finns någon fastställd definition av vad som är ett idiom. Det finns istället många olika definitioner, med små variationer sinsemellan, även om många av dem oftast överensstämmer ganska väl. En betydelsebeskrivning som överensstämmer med hur många definierar ett idiom återfinns hos Svensén (2004). Han skriver att ”idiom brukar i allmänhet definieras som en fast ordförbindelse vars betydelse inte kan utläsas av (eller inte är lika med summan av) komponenternas betydelse” (Svensén 2004:239). Det är en bra, men presenterad som här, utan vidare specificering, en allt för generell definition, eftersom denna definition innebär att också ett uttryck som *i alla fall* skulle kunna räknas som idiom, om det till exempel förekommer i en sats som ”Det är *i alla fall* min åsikt”. I ett dylikt uttalande betyder förmodligen inte uttrycket *i samtliga fall*, vilket är den bokstavliga tolkningen. Det har i stället en överförd betydelse, motsvarande *åtminstone* eller dylikt.

Anward & Linell (1976:82) beskriver idiom som ”flerledade uttryck vars betydelse inte har någon som helst relation till konstituenternas (’bokstavliga’) betydelser”. Denna definition överensstämmer i stort sett med Svenséns definition, men Anward & Linells definition skärper kravet på metaforik något. Kravet på metaforik är också en av de komponenter som ofta skiljer sig mellan olika definitioner av idiom. Anward & Linell står, med sin definition, för den ena ytterligheten, med ett relativt högt ställt krav på metaforik.

Den andra ytterligheten, utan något som helst krav på metaforik omtalas av Sköldberg (2004:8) då hon skriver att Niemi (2002) hävdar ”att metaforik inte är en obligatorisk egenskap hos svenska idiom”. Mellan dessa två ytterligheter finns andra tolkningar och beskrivningar av det metaforiska hos idiom. I *Handbok i lexikografi* gör till exempel Svensén en intressant distinktion mellan något han kallar *halvidiom* och *helidiom*. Halvidiom är idiom

”vilkas betydelse delvis kan utrönas utifrån delarnas betydelser genom att någon komponent (i mer eller mindre hög grad) behåller sin normala betydelse”(Svensén 2004:242). Helidiom är således ”uttryck där ingen av komponenterna används i icke-idiomatisk betydelse” (Svensén 2004:242).

Min tolkning gällande det metaforiska inslaget i idiom, vilken jag kommer att hålla mig till i uppsatsen, är att inte varje ord i frasen måste vara metaforiskt för att frasen ska räknas som ett idiom, utan att det räcker med att frasen som helhet är metaforisk, det vill säga har bildlig mening. Det medför att hela frasen bär på betydelsen och att det är svårt, i vissa fall omöjligt, att uttolka idiomets betydelse utifrån de enskilda orden som ingår i det. Detta för att orden i idiomet inte nödvändigtvis behöver ha samma betydelse i idiomet, som de har som enskilda ord, även om den bokstavliga betydelsen, av några av de enskilda orden, ibland har samma bokstavliga betydelse som de har i idiomet.

Hur många komponenter ett idiom minst måste innehålla för att anses vara ett idiom skiljer sig också mellan olika definitioner. Enligt Svensén (2004:240) anser till exempel Makkai (1969) att ”sammansatta ord vilkas betydelse inte kan utläsas av sammansättningsledens betydelser t.ex. *inbiten* och *långkörare*”, är idiom. Likaså skriver Sköldberg (2004:22) att Wood (1986) ”menar att sammansättningar kan betraktas som idiom”. Att idiom skulle kunna vara sammansättningar och således innehålla endast ett ord, är något som jag i min definition av idiom vänder mig från, då jag anser att beskrivningen, att idiom är en fras är adekvat. Detta ställningstagande får till följd att ett idiom måste innehålla minst två lexikala morfem. Ställningstagandet innebär också att jag inte ser ett idiom som en fullständig mening.

En annan åtskillnad brukar vara hur fruset, alltså hur fast i sin konstruktion, ett idiom anses vara. Här finns också exempel på så gott som hela spektret, från helt fruset och fixerat, vilket Sköldberg (2004:22) skriver att Wood (1986) anser att idiom är, till att idiom endast är relativt frusna, vilket är betydligt vanligare. Ingen av definitionerna som jag har stött på sträcker sig dock så långt som att idiom skulle kunna innehålla enbart helt fria morfem. I de flesta definitionerna tillåts alltså vissa variationer av idiomerna. Det är dock viktigt att de behåller sin övergripande betydelse trots eventuella förändringar.

Något som oftast kan ändras utan att någon betydelskillnad av själva idiomet uppstår, är verbets tempus, förutsatt att idiomet innehåller ett verb. Det fungerar följaktligen lika bra att säga *det kliar i fingrarna*, *det kliade i fingrarna* som *det har kliat i fingrarna*. Idiomet kan därför följa den omgivande kontextens tempus. Däremot förändras sällan eller aldrig ett idioms numerus eller species (Svensén 2004:240). Ett relativt vanligt sätt att variera

idiom är att lägga till eller plocka bort ord från idiomet. Detta görs för att precisera idiomets betydelse, i något hänseende, vilket kan ske utan att den egentliga betydelsen av idiomet förändras (Sköldberg 2004:6). Så preciseras till exempel vilka som blir dragna vid näsan, när *Göteborgsposten* i ett av sina nummer från 2004 skriver ”*har dragit* den franska polisen *vid näsan*” [min kursivering] (Språkbanken: GP 04). Gällande min tolkning av idiom följer jag den senare beskrivningen, alltså att ett idiom inte måste vara helt fixerat, utan att det finns möjlighet till vissa förändringar, men att det är viktigt att dessa förändringar inte påverkar idiomets övergripande betydelse.

I den här uppsatsen definieras alltså ett *idiom* som en metaforisk lexikaliserad fras. Det innebär mer konkret att ett idiom är en del av en mening eller en sats. Vidare innebär det att uttrycket måste innehålla minst två lexikala morfem. Frasen måste som helhet vara metaforisk, orden tillsammans i kompositionen får alltså bildlig betydelse, vilket innebär att hela frasen bär på betydelsen. Dessutom är frasen lexikaliserad, vilket innebär att frasen har en stipulerad betydelse och att den är relativt fast i sin konstruktion. Det finns alltså vissa möjligheter till förändringar, men dessa får inte påverka idiomets övergripande betydelse.

Det betyder att min definition sammanfaller med Sköldbergs (2004:275) definition.

Ett prototypiskt idiom är en institutionaliserad sammanställning av lexikaliska enheter och bildar som helhet en syntaktisk konstruktion, som utan att ha huvudsakligen grammatisk eller textbindande funktion fungerar som en del av en mening eller sats, har relativt fixerad form samt en figurativ betydelse som inte är härledbar ur de ingående ordens betydelse.

2.2 Betydelsetvetydigheter som försvårar uttydningen

Som grupp, betecknas alltså idiom ofta som metaforiska lexikaliserade fraser. Men dessa är på intet sätt en enhetlig grupp av fraser med samma uppbyggnad, utan de är skapade utifrån olika förutsättningar och de har olika egenskaper (Cacciari 1993:28). Fraserna har till exempel huvudord ur olika ordklasser. De kan också vara olika fasta till sin form, vilket innebär att vissa av dem kan varieras, medan andra mister sin idiomacitet om ord förändras i dem. Idiom kan också vara metaforiska i olika stor grad. Vissa idiom har ingen som helst koppling till de i idiomet ingående orden, medan andra i väldigt stor utsträckning har samma mening som åtminstone vissa av orden i idiomet. Självklart skapar dessa olikheter svårigheter för att förstå ett idiom och dess betydelse.

När en språkbrukare använder idiom använder han eller hon termer som inte nödvändigtvis behöver ha någon direkt koppling till det han eller hon egentligen pratar om.

Idiomanvändare säger alltså en sak men beskriver detta med en bild av, eller en syftning till något annat och menar således inte vad han eller hon bokstavligen säger. Det betyder att ett idiom har minst två betydelser, en bokstavlig och en överförd (Glucksberg 1993:23). Många gånger finns det till och med tre olika tolkningsmöjligheter av ett idiom: en allusionisk, en stipulerad och en bokstavlig (Glucksberg 1993:24-25). Idiomens olika tolkningsmöjligheter kan förstås skapa uttydningssvårigheter. Barn och andraspråksinlärare tolkar till exempel ibland idiom bokstavligt, istället för att söka en överförd betydelse (Makkai 1993:302). Och även om lyssnaren förstår att tolka uttalandet bildligt så gäller det att bilden tolkas på rätt sätt.

I tidningstexter utnyttjas ofta idiomens mångfacetterade betydelse, för att skapa dubbeltydighet i ett uttalande (Clausén 1996:39). Skribenterna använder då idiomerna så att både idiomens överförda och bokstavliga betydelser betyder och belyser något i sammanhanget. För läsaren innebär det att han eller hon behöver ha kunskap om de olika betydelserna som uttrycket innehar, för att till fullo kunna förstå vad skribenten menar.

Winner (1988) berättar också om en undersökning, där Piaget undersökt nio- till elvaåriga barns förståelse av ordspråk. Piaget kom vid undersökningarna fram till att barnen oftast inte kunde ge rätt förklaring till ordspråken. ”Det märkliga var att de inte alls var medvetna om att de inte förstätt, utan trodde att de till fullo hade förstätt ordspråken” [fritt översatt] (Winner 1988:34). Även detta innebär faktiskt en svårighet, eftersom det inte finns någon orsak att försöka förstå något som man redan tror sig förstå. En annan svårighet kan vara att idiomerna ibland innehåller ålderdomliga ord eller böjningsformer, som inte längre finns i vårt språk, men som levt kvar i vissa idiom och andra ordstäv (Sköldberg 2004:37).

2.3 Studier om idiomförståelse och uttydningsstrategier

Det har genom åren genomförts en del studier om idiomförståelse. I en del av dessa undersökningar försöker man också ta reda på vilka strategier människor använder för att försöka förstå okända idiom. Lindfors Viklund (1991) redovisar en studie genomförd i Sverige med vuxna informanter. Huvudfrågan i denna studie var att försöka få en inblick i invandrades kunskaper om svenska idiom. En av delfrågorna var att utröna vilka strategier informanterna använde för att förstå dem. En annan studie, inriktad på idiomförståelsestrategier har genomförts av Cacciari. Det visar sig i dessa studier att kontexten är viktig för förståelsen, men informanterna lutar sig långt ifrån enbart på kontexten, utan de har många olika strategier för att försöka tolka ut betydelsen av okända idiom.

Även om dessa strategier inte alltid leder till rätt uttolkning, visar det ändå att en person på intet sätt är strandsatt bara för att ett okänt idiom dyker upp (Cacciari 1993:40-42). Exempel på några av de strategier som Cacciari har sammanställt är att informanterna letade efter ord eller ordkombinationer i det okända idiomet som motsvarade ett känt idioms, och tolkade det okända idiomet utifrån det. Vissa försökte se om det i det okända idiomet fanns något som kunde ses som orsak - verkan och dra slutsatser om idiomets betydelse från det. En annan strategi var att tolka idiomet med utgångspunkt i den semantiska innebörden hos ett eller flera ord i idiomet, antingen dess bokstavliga eller dess metaforiska betydelse. Ytterligare en strategi var att försöka visualisera en bild av innehållet i idiomet och utifrån denna sluta sig till en betydelse av det.

Dessa strategier överensstämmer mycket väl med de strategier som informanterna i Lindfors Viklunds (1991:16-18, 23-24) studie använde. Tilläggas kan att i Lindfors Viklunds studie, där informanterna var uteslutande andraspråkstalare, sökte informanterna ofta en motsvarighet till idiomet ur sitt eget förstaspråk. Det finns sålunda en inneboende intuition om idioms möjligheter och begränsningar, alltså deras karaktär, som går långt utöver enkla tolkningar ord för ord (Cacciari 1993:42).

Vidare har Cacciari tillsammans med Levorato, genomfört en studie, som tar upp 10-åriga barns strategier för att förstå betydelsen av idiom. I denna fick barnen redogöra för hur de har tänkt när de har försökt komma fram till olika idioms betydelse. Enligt studien använder de sig till stor del av ungefär samma utgångspunkter som vuxna för att sluta sig till idioms betydelser, exempelvis att titta på tillståndet eller händelsen i idiomet eller att jämföra det okända idiomet med ett annat känt idiom et cetera. En skillnad var dock, att barnen i sina förklaringar, i mycket högre grad, utgick från uttryckens bokstavliga mening än de vuxna (Cacciari 1993:44). En förklaring utifrån det som bokstavligen sker i idiomet är till exempel för idiomet ”*make a hole in the water* (’be unsuccessful’): ‘it is impossible to make a hole in the water, so you lose time and realize nothing’” (Cacciari 1993:44). Hur som helst så visar studien att även barn har en språkmedvetenhet och ett problematiserande sätt att se på språk som sträcker sig längre än till enbart bokstavliga begrepp. Länge var annars den vedertagna åsikten att idiom inte kunde förstås förrän i tonåren (Cacciari 1993:43).

En nyligen utförd studie, som enbart koncentrerar sig på huruvida informanterna förstår och använder idiom, eller inte, genomfördes av Trulsson (2008). Trulsson försöker i den ta reda på om idiomerna håller på att försvinna ur svenska språket. Det gör han genom att undersöka huruvida yngre personer använder och förstår idiom vilket han jämför med hur äldre personer förstår och använder idiom. Resultatet av undersökningen visar att de yngre

informerarna varken har lika stor förståelse för, eller brukar idiomerna i samma utsträckning som dem som är äldre. Trulsson drar därför den slutsatsen att ålder har betydelse för idiomförståelse och bruket av idiom. Andra slutsatser han drar, utifrån informanternas svar, är att vissa idiom förmodligen håller på att försvinna ur vårt språk och att vissa idiom håller på att förändras i betydelse, eftersom de yngre informanterna använder vissa idiom, men med en annan betydelse än den ursprungliga (Trulsson 2008:29).

2.4 Idioms förhållande till det mentala lexikonet

Människor har alltså olika strategier för att försöka förstå innebörden av okända idiom. Dessa strategier behövs dock inte gällande redan kända idiom. Det pekar i alla fall mycket av dagens forskning på. Idag anser nämligen många att idiom och deras metaforiska förklaringar finns lagrade i minnet och inte processas mentalt varje gång man hör dem. Något som ses som bevis för detta är att det går fortare att förstå betydelsen av ett idiom, än att tolka uttryckets bokstavliga betydelse (Glucksberg 1993:6). Det innebär alltså att det går fortare att förstå betydelsen *vara hårt pressad* hos idiomerna *ha kniven på strupen*, än att få ut den bokstavliga betydelsen av orden, alltså att en kniv hålls mot halsen. Det är faktiskt så att forskning också har visat att det går fortare att få ut betydelsen av ett idiom än dess bokstavliga motsvarighet, alltså att betydelsen av uttalandet *ha kniven på strupen* går fortare att förstå än betydelsen av uttalandet *att vara hårt pressad*, förutsatt att kunskap om idiomets betydelse innehas och att idiomerna yttras i sin grundform, alltså utan diverse förändringar (Glucksberg 1993:6, 9).

Även om samstämmigheten är stor gällande hur idiom förstås och att de lagras i minnet, finns det ingen riktig samstämmighet om var i minnet, och hur, dessa uttryck lagras. En teori som framförs av Babrow & Bell (1973), är att det skulle finnas en speciell idiomlista. En annan teori som framförs av Swinney & Cutler (1979) är en lexikaliseringsteori. Dessa teorier med flera behandlas närmare av Glucksberg (1993:4-6). Oavsett teori går de flesta i alla fall ut på att idiomerna, på ett eller annat sätt, lagras i minnet ungefär som ord.

En möjlig orsak till denna oenighet, eller kanske ovisshet är ett bättre uttryck, om var och hur idiom och dylika uttryck lagras, är att det egentligen inte finns någon riktig samstämmighet om vad det mentala lexikonet innehåller eller hur det fungerar (Svanlund 2002:10). Det finns till exempel oenighet om vilket förhållande som råder mellan lexikonet och grammatiken (Sköldberg 2004:35-36). Sköldberg redogör i sin avhandling *Korten på bordet innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*, om den uppdelning mellan lexikonet och grammatiken som finns i *Svenska Akademiens Grammatik*. Där sägs att ett

lexikonord ”har en viss inre struktur, ett visst uttal, en viss stavning, en viss betydelse och vissa grammatiska egenskaper” (Sköldbberg 2004:36). Böjningsregler och regler för hur ett ord kan användas och kombineras med andra ord i större sammanhang som fraser, satser och meningar, ges av grammatiken, i vilken också ordbildningslära kan ingå (ibid). Om området mellan dessa står det i *Svenska Akademiens Grammatik* (1/1999:32).

Ett gränsområde mellan lexikonet och grammatiken är också de mer eller mindre lexikaliserade flerordiga uttrycken vilka inlärs som helheter precis som ord men som ändå har en tydlig struktur som överensstämmer med en grammatiskt bildad konstruktion [...].

Idiom skulle, som jag ser det, kunna passa in både i beskrivningen för lexikonord och i beskrivningen för gränslandet där emellan, med vissa undantag, vilka Sköldbberg (2004:37) också tar upp. Oavsett vilket, kan man nog i alla fall konstatera att idiomerna på ett eller annat sätt finns lagrade i vårt minne, för att plockas fram vid behov, ungefär som övriga ord som finns i vårt språk. Det innebär i förlängningen att idiom också lärs in som ord, genom att de stöts och blöts i olika kontexter.

Vilken språklig mognad som behöver nås för att man ska kunna tillägna sig idiom och infoga dem i det mentala lexikonet har Levorato och Cacciari gjort studier på. De har undersökt barns förmåga att förstå figurativt språk och konstaterar att språkkompetensen och språkmedvetenheten kan indelas i nivåer (Levorato 1993:119-122). Först på den tredje nivån föreslår Levorato (1993:121) att figurativt språk kan börja förstås. På denna nivå har barnen förmågan att se bortom det konkreta och ta hänsyn till kontexten vid bearbetning av texten. De har också uppnått ett visst mått av konsekvenstänkande och slutledningsförmåga. Dessa båda egenskaper hjälper dem att kunna skapa sammanhang i texterna även om det som sägs inte sägs bokstavligt. På den fjärde nivån når de större insikt i språkets arbiträra natur och får förståelse för att det finns många olika sätt att säga en och samma sak på. Dessa nivåer fungerar som bas för den femte nivån där barnen kan ta till sig konventionaliserade uttryck som idiom och frusna metaforer (Levorato 1993:119-122).

2.5 En livslång process

Språket är något som utvecklas hela livet. Vi lär oss ständigt nya ord och en stor del av detta arbete sker incidentiellt (Viberg 2008:197). Språkinläringen sker ungefär på samma sätt när vi är barn som när vi är vuxna (Teleman 2004:11). Alla människor, lär sig helt enkelt språk genom att använda det. Vi stöter på nya ord i texter eller genom att höra någon använda dem,

räknar ut vad de betyder med hjälp av kontexten, eller genom att ta reda på deras betydelse på annat sätt, till exempel genom att fråga eller slå upp dem i en ordbok (Enström 2008:179). Teleman (1989:12) menar att ”meningsfull språkanvändning är det effektivaste sättet att utveckla sitt språk”. Oftast behöver vi också möta orden i flera olika kontexter för att kunna avgränsa ordens exakta betydelse. Nästa steg är att vi börjar använda dem själva.

Eftersom vi lär oss språk hela livet lär vi oss alltså inte allt språk på en gång, inte ens under en kortare period av livet. Visserligen lärs stora delar, framför allt basordförrådet, in redan under förskoleåldern. Under skolåren lärs sedan stora delar av det utbyggda ordförrådet in (Holmegaard & Wikström 2008:540). I vuxen ålder avtar inlärningsmängden, i stället ”äger en fortsatt utveckling rum på diskursnivån och då det gäller behärskning av olika stilistiska register samt inom ordförrådet” (Viberg 2002:41). De ord och begrepp vi enligt Piaget lär oss är enbart dem vi har kognitiv mognad för (Sigurd & Håkansson 2007:150), vilket i så fall förklarar varför vissa språkliga fenomen och former lärs in senare än andra, trots att de omger oss hela tiden. Samtidigt är det så att språket utvecklar tänkandet. På så sätt följs den kognitiva och den språkliga utvecklingen åt, och hjälper varandra att utvecklas vidare. Språket främjar utvecklingen av tänkandet, som i sin tur främjar utvecklingen av språket (Pettersson 1989:173-174).

En annan viktig faktor i språkinlärningsprocessen är enligt Vygotsky interaktionen med människorna runt omkring oss (Sigurd & Håkansson 2007:150). ”Språkutveckling, kunskapsutveckling och interaktion hör således nära samman” (Tornberg 2007:58). Det innebär alltså att orden och språkbruket lärs in i ett samspel med människorna språkinläraren har i sin omgivning, alltså de som språkinläraren lever med och som har betydelse för dem (Andersson 1999:30). Som små innebär det påverkan framförallt från föräldrar och eventuellt också personal på förskolan. I ungdomsåren, då gemenskapen med dem i den egna åldern är viktig, påverkas språket således mycket av det umgänget (Einarsson 2004:184). För att visa sin samhörighet skapar till exempel ungdomar ibland speciella ungdomsspråk, med särskilda ord och uttryck som ungdomarna använder sinsemellan (Einarsson 2004:185).

Språkbruket, både vad det gäller orden och prosodin, påverkas också av var i landet vi växer upp. De som växer upp i en stad lär sig förmodligen en svenska som är lik standardspråket, eller åtminstone det regionala standardspråket. I städerna, framförallt de större, har nämligen dialektutjämningen kommit som längst, till följd av stor tillströmning av människor från olika platser i landet (Thelander 2007:168). På landsbygden däremot lever dialekter och traditioner kvar i större utsträckning, även om dialektutjämningen även här har satt sina spår, framförallt under senare år (Thelander 2007:168). Anledningen till att dialekter

och ett något äldre språkbruk bevarats i större utsträckning på landsbygden, är att tillströmningen av människor från andra platser med ett annat språkbruk inte har varit lika stor där. Dessutom finns i större utsträckning delar av äldre generationers levnadsmönster kvar, vilket gör att det äldre språkbruket hålls levande. Det finns också det som talar för att speciella ungdomsspråk inte existerar på samma sätt på landsbygden som inom olika stadsområden, vilket skulle kunna innebära att språkpåverkan från den äldre generationen, till den yngre, är större på landsbygden (Einarsson 2004:185).

3 Metod och material

För att uppfylla syftet och för att kunna besvara frågeställningarna har jag valt att göra en enkätundersökning där elever i grundskolans senare år får ange vilken betydelse de tror eller vet att ett visst idiom har. Genom att använda enkäter är det relativt enkelt att kunna få svar av ett relativt stort antal informanter på den korta tid som står mig till buds för den här uppsatsen. Enkäter kan dessutom bearbetas med hjälp av datorn, vilket är tidsbesparande.

En alternativ undersökningsmetod kunde ha varit att undersöka elevernas kunnande genom intervjuer. Men vid intervjuer skulle det finnas en viss risk att jag, med till exempel intonation, kroppsspråk eller minspel avslöjar eller bara antyder vilket det rätta svarsalternativet är. Enkäter är på så sätt mer opersonliga än vad intervjuer hade varit, vilket jag anser vara positivt i den här undersökningen.

Jag mister visserligen, med enkäter, möjligheten att ställa följdfrågor, till exempel huruvida informanterna själva använder idiom, hur de anser sig ha lärt in idiomerna och vilka strategier de använt för att lista ut okända idioms betydelser, vilket hade kunnat tillföra uppsatsen ytterligare substans. Men med tanke på tidsaspekten och uppsatsens omfattning passade dock det här alternativet bäst. Dessutom är ju inte syftet med undersökningen att ta reda på hur elever resonerar sig fram till idioms betydelser, utan att undersöka deras kunskaper om betydelsen.

3.1 Utformningen av enkäten och föräldraförfrågan

Eleverna får i enkäten 24 idiom presenterade. För varje idiom finns fyra svarsalternativ att välja mellan. Eleverna ombeds också att kryssa i om de anser sig veta idiomets betydelse eller om de enbart gissat sig till dess betydelse. Detta för att kunna få en fingervisning om huruvida informanternas val är slumpmässiga eller inte.

Jag har alltså valt att förse idiomerna i enkäten med svarsalternativ. Ett alternativ till detta kunde ha varit att ha öppna svar, alltså att eleverna själva hade fått skriva en kort betydelseförklaring till varje idiom. Detta alternativ valde jag bort, eftersom jag anser att svaret då, till viss del, skulle ha blivit avhängigt informanternas produktiva språkkompetens, då den måste vara relativt hög för att man, med endast några få ord, ska klara av att förklara idiomets betydelse. Det kan dessutom vara svårare att få ut användbara svar om eleverna själva får ange betydelsen, eftersom det i vissa fall kan vara svårt att avgöra huruvida ett svar är riktigt eller inte. Hur skulle till exempel bedömningen göras om informanten svarar med ett annat idiom? Det finns ju faktiskt idiom som har snarlika betydelser, men ett idiom förklarar ju egentligen inte innebörden av ett annat idiom.

Jag valde också bort möjligheten att sätta idiomerna i en kontext. Det hade förmodligen givit ett mer riktigt utslag av elevernas kunskaper, eftersom kontexten ger vägledning till uttydningen och att det är så eleverna normalt möter idiom. Samtidigt hade det ställt väldigt höga krav på mig dels att formulera bra och för uppgiften användbara meningar, dels att formulera trovärdiga distraktorer till dessa meningar. Det krävdes en hel del tankearbete för att kunna formulera trovärdiga distraktorer till enkäten i dess nuvarande utformning.

På enkätens försättsblad frågar jag efter elevernas modersmål, födelseland och om de är födda i något annat land, vilket år de kom till Sverige. Dessa frågor ställs för att få en inblick i hur länge informanterna kan ha vistats i en svensk språkmiljö. Anledningen till att jag använt termen modersmål och inte den inom andraspråksforskningen numera mest använda termen förstaspråk, är att förstaspråk är en relativt ny term, som kanske inte har fått det genomslag och den genomskinlighet, som termen modersmål ändå får sägas ha.

Genom att jag frågar efter ganska många uppgifter om elevernas ursprung, finns en risk, om än liten, att elevernas identitet kan spåras. En till två veckor innan enkäten delades ut skickades därför ett informationsblad ut till elevernas föräldrar, via skolorna. I detta ombuds föräldrarna att meddela skolan, om deras barn inte får delta i undersökningen. Det var inga föräldrar som ansåg att deras barn inte fick delta. Därför fick samtliga elever i de utvalda klasserna, som var närvarande för dagen, delta i undersökningen.

3.2 Valet föll på kroppsdelsideiom

De idiom jag har använt i enkäten har jag valt ur boken *Svenskt språkbruk* (2003), varifrån jag också har tagit idiomens korrekta betydelser. Eftersom det finns väldigt många idiom att välja bland bestämde jag mig för att begränsa urvalet något. Det gjorde jag genom att endast inrikta

mig på idiom innehållande någon kroppsdel. Att jag valde just kroppsdelsideom är för att de tillhör en stor och relativt vanlig grupp idiom inom svenskan (Niemi 2004:249). Dessutom är just kroppsdelsideom också vanliga i många andra språk (Makkai 1993:320). Det kan visserligen tyckas ogenomtänkt att välja idiom ur en stor grupp, eftersom mängden idiom att välja bland fortfarande, på grund av detta, blir ganska stor. Fördelen är dock att det finns större utsikter att eleverna har stött på dem tidigare, genom att de också är relativt vanliga, vilket motiverar gruppvalet.

När jag valt bland kroppsdelsideomen har jag tänkt på att inte använda idiom innehållande samma kroppsdel allt för många gånger. Det är därför enbart två kroppsdelar som finns representerade mer än en gång, nämligen hand och tumme.

3.3 Distraherande alternativ: valet av distraktorer

För att enkätundersökningen ska ha något värde är det viktigt att skapa passande och trovärdiga distraktorer, alltså ”felaktigt svarsalternativ i flervalstest” (Nationalencyklopedin: distraktor). Skulle distraktorerna utmärka sig på ett eller annat sätt, i förhållande till den riktiga förklaringen, skulle självklart ingen välja dessa. Därmed skulle hela enkätens trovärdighet och användbarhet falla. Trots detta har jag dristat mig till att göra distraktorerna själv. Till följd av att jag har gjort distraktorerna själv, kan det säkert vara så att vissa idiom har fått mer trovärdiga distraktorer än andra. För att i så stor utsträckning som möjligt ändå försöka minimera den risken har jag vid komponerandet av distraktorerna följt vissa principer. Dessa principer eller liknande har tidigare använts av andra för att skapa distraktorer i ord- och idiomförståelsetest.

I boken *Studier över ordförståelse* är en princip som följs, att välja ”synonymer (eller motsvarande) till ord som ur morfologisk synvinkel stod i närheten av bjudordet” (Cassirer 1977:8-9). Eftersom det för min del inte handlar om ord, utan om fraser har jag reviderat principen något även om grundtanken är densamma. Jag har utifrån denna grundtanke valt distraktorer som förklarar ett idiom som innehåller något eller några av orden som det aktuella idiomet innehåller. Distraktorn *vara stöldbenägen* kan exemplifiera ovanstående princip. Det är den förtydligande förklaringen till idiomet *ha långa fingrar*, men får i min enkät stå som förklaring till idiomet *det kliar i fingrarna*.

Som distraktorer har Cassirer också använt ”ord med semantisk eller begreppslig närhet till varandra och bjudordet” (1977:9). För min del handlar det inte om närhet mellan ord, utan mellan idiom, alltså fraser. Till exempel har jag som distraktor till idiomet *tappa*

ansiktet valt distraktorn *visa sitt rätta jag*, som enligt *Svenskt språkbruk* är den förtydligande förklaringen till idiomet *låta masken falla*, som semantiskt ligger nära det aktuella idiomet.

Andra principer jag följt är principer som Trulsson (2008) följt när han skapade distraktorer till idiom, till en enkätundersökning liknande min. En av dessa principer är att välja en distraktor ”som betydelsemässigt ligger nära den korrekta, metaforiska, betydelsen av idiomet” (Trulsson 2008:10). Den principen har jag följt när jag till exempel valde *att vägra arbeta* som distraktor till idiomet *sitta med armarna i kors*, där den korrekta betydelsen lyder *att vara överksam*. En annan av Trulssons principer är att välja ”distraktorer som grundar sig i en mer bokstavlig tolkning av något led i idiomet” (ibid), vilket är en princip som jag följt när jag valde distraktorn *att bli frusen* till idiomet *få kalla fötter*. Den tredje av Trulssons principer som jag följt är att använda en motsats, antingen till den rätta betydelsen eller till en annan distraktor, som distraktor till ett idiom (ibid). Gällande idiomet *ha huvudet på skaft* har jag följt denna princip då jag som distraktor valt *vara omdömeslös och ouppmärksam* medan den korrekta och motsatta förklaringen lyder *vara intelligent och vaken*.

3.4 Informanterna

Enkäten lämnades till elever i grundskolans senare år. Anledningen till att jag valde just denna kategori elever, är att det är en grupp av elever som snart kommer att söka sig vidare till de frivilliga skolformerna som till exempel gymnasiet, varför det kan vara intressant att se vad de faktiskt bär med sig i sitt språkliga bagage. På gymnasial nivå förutsätts att eleverna har grundläggande kunskaper i det svenska språket, eftersom ”Kursen *Svenska A* bygger vidare på utbildningen i grundskolan eller på motsvarande förkunskaper och skall öka elevernas tilltro till den egna språkliga förmågan” (Skolverket: Gymnasial utbildning/Svenska). Visserligen står det inte uttryckligen i någon av kursplanerna i svenska för gymnasiet, att idiom är något som eleverna skall kunna. Däremot är förmågan att använda effektfulla och slående stilmedel i både tal och skrift något som krävs för att kunna få ett högre betyg i kursen svenska A (Skolverket: kurskod: SV1201). I svenska B krävs, för högre betyg, att ”Eleven tolkar bildspråk och uppfattar olika innebörder i lästa texter” (Skolverket: kurskod: SV1202).

Vid val av skolor har jag, utifrån frågeställningen, om den sociokulturella uppväxtmiljön kan tänkas påverka förståelsen av idiom, valt att lämna ut enkäten till en landsbygdsskola och till en stadsskola. Den ena av skolorna är min VFU-skola, som är en landsbygdsskola, där upptagningsområdet är lantbruksmiljö. Den andra skolan är en

stadsskola, där en av mina kurskamrater har sin VFU-placering. Skolan har ett upptagningsområde som inte sträcker sig utanför stadskärnan. På stadsskolan finns det även många elever som har ett annat förstaspråk än svenska, vilket också är av intresse för undersökningen.

Klasstorlekarna skiljer sig något mellan de båda skolorna. Därför har enkäten delats ut i två klasser på den ena skolan och i tre klasser på den andra. De enkäter jag sedan fått tillbaka ifyllda, har givit följande fördelning:

- Från landsbygdsskolan har jag fått tillbaka 50 enkäter, av dessa har 3 av informanterna ett annat förstaspråk än svenska
- Från stadsskolan har jag fått tillbaka 46 enkäter, av dessa har 5 informanter ett annat förstaspråk än svenska

Det innebär att fördelningen mellan de båda grupperna landsbygd och stad är väldigt jämn. Däremot är antalet andraspråksinformanter alldeles för litet för att på något vis kunna vara utslagsgivande.

Jag tror alltså att det kan finnas skillnader mellan dessa grupper gällande förståelsen av idiom. Mitt antagande grundar sig framförallt på två olika faktorer. För det första skriver Thelander (2007:168) att dialekter och ett äldre språkbruk tenderar att leva kvar längre på landsbygden än i städer. Eftersom vissa idiom måste anses innehålla ett ålderdomligt språk, vilket med tanke på att ett äldre språkbruk lever kvar längre på landsbygden kan motivera antagandet, att idiom, framför allt de innehållande ett äldre språkbruk, lever kvar längre på landsbygden. För det andra så tror jag att idiom i väldigt stor utsträckning förmedlas från den äldre generationen till den yngre och det finns det som talar för att eleverna boende på landsbygden har tätare kontakt med den äldre generationen, än de som bor i städerna, och alltså påverkas mer av den (Einarsson 2004:185).

När det gäller gruppen som har svenska som andraspråk kommer förmodligen idiomförståelsen att avgöras av hur långt andraspråkseleverna har kommit i sin utveckling av det svenska språket. De figurativa delarna av ett språk lärs som regel in i ett senare skede, än dess bokstavliga delar, vilket självklart också gäller för dem som har svenska som förstaspråk (Ekberg 2008:271-273). Men för dem som har svenska som andraspråk har starten i utvecklingen av det svenska språket varit senare, vilket också borde leda till att de lär in de figurativa språkdelen senare. Samtidigt betyder inte det att de behöver ha en sämre kunskap om idiom, eftersom det metaforiska och figurativa språket, vilket idiom kan påstås tillhör, är universellt (Makkai 1993:318-320). Det innebär att dessa elever mycket väl kan ha samma kompetens gällande idiom, som förstaspråkseleverna, men kanske inte i svenska.

4 Resultat

Undersökningen är alltså genomförd med hjälp av enkäter. Enkäterna innehåller 24 olika idiom och de har delats ut bland elever i grundskolans senare år. De idiom som ingår i undersökningen är: Tappa ansiktet; Ha huvudet på skaft; Få kalla fötter; Dra åt tumskruvorna; Stånga pannan blodig; Ha hård hud; Ha is i magen; Sätta sig på bakhasorna; Ha kniven på strupen; Bitar sig i tummen; Få fria händer; Dra någon vid näsan; Vara en nagel i ögat på någon; Sitta med armarna i kors; Rätta mun efter matsäcken; Med hjärtat i halsgropen; Ha ryggen fri; Dra öronen åt sig; Ha ben i näsan; Det kliar i fingrarna; Få kalla handen; Faller någon på läppen; Ha eld i baken; Gå på knäna.

4.1 Ställningstaganden vid sammanställningen

Vid genomgången av enkäterna, har jag när det funnits oklarheter, tagit vissa beslut gällande tolkningen av svaren. Det händer till exempel att informanterna kryssat för två alternativa idiom. Vid dessa tillfällen har jag i sammanställningen för rätt eller fel betydelse, om båda de förkryssade alternativen är felaktiga, registrerat det som fel. Har de däremot kryssat för det rätta och ett felaktigt alternativ har jag registrerat det som ej svarat, eftersom jag inte kan få ut adekvat information i förevarande fall.

I sammanställningen som visar vilket svarsalternativ informanterna har valt på varje enskilt idiom har jag, om informanterna kryssat för fler än ett alternativ tolkat det som ej svarat, oavsett vilka svarsalternativen är, eftersom jag inte kan avgöra vilket av de olika alternativen de verkligen menar. Gällande båda dessa sammanställningar finns det förstås undantag. I vissa fall syns det, enligt mig, tydligt att de övergivit ett alternativ för ett annat, utan att de suddat ut det övergivna alternativet, och då har jag följt dessa, som jag ser det, tydliga mönster. Självklart finns det i dessa fall en viss risk att jag trots allt kan ha feltolkat dessa svar. Detta gäller dock ett fåtal svar, så även om jag skulle ha feltolkat dessa svar borde det inte påverka slutresultatet nämnvärt.

Jag har vid sammanställningen av landsbygd respektive stad inte räknat med svaren från dem med svenska som andraspråk, som inte är födda i Sverige, eftersom dessa bevisligen är inflyttade, vilket medför att jag inte vet om de växt upp i en stad eller på landsbygden. Visserligen finns det inga garantier att de som är födda i Sverige, vare sig de har svenska som förstaspråk eller andraspråk, har växt upp där de nu är bosatta, för även de kan ju vara inflyttade.

4.2 Rätt eller fel betydelse

Nedan följer en sammanställning av den information som jag har fått ut av enkäterna. Jag kommer att börja analysen med att titta på den generella förståelsen för idiom, utan hänsyn till de enskilda idiomerna. Därefter kommer jag att titta på några av de enskilda idiomerna. Alla resultat redovisas i procent.

I diagrammet, som visas i figur 1, finns en sammanställning över samtliga informanter och samtliga idiom, som visar i vilken utsträckning informanterna har valt rätt eller fel svarsalternativ. Informanterna har i 36 procent av fallen kryssat för det rätta svarsalternativet. I 63 procent av fallen har de valt ett felaktigt svarsalternativ. Det är således 1 procent av eleverna som inte svarat alls.

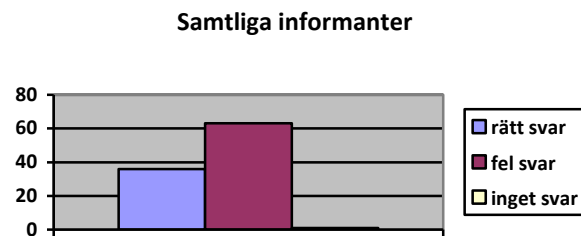

fig.1

Vid tillförande av variabeln sociokulturellt område är procenttalen i stort sett desamma, vilket visas i figur 2. Det finns en differens, men den är marginell. Av de som bor på landsbygden har 37 procent valt rätt svarsalternativ. De som bor i staden har en något lägre procentandel rätt svar, 35 procent.

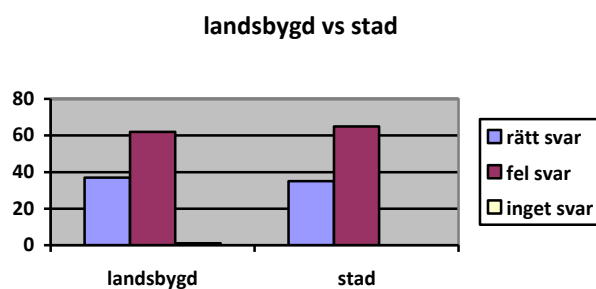

fig.2

Även om informantantalet egentligen är alldeles för litet för att ge någon tillförlitlig information kommer jag att redovisa variabeln förstaspråk, i det här sammanhanget. Förstaspråksvariabeln ger ett något större utslag än variabeln sociokulturellt område. I tabellen i figur 3 redovisas samtliga elever med svenska som förstaspråk och samtliga elever med svenska som andraspråk. Gällande de med svenska som förstaspråk är siffrorna desamma

som vid sammanräkningen av alla informanter, vilket innebär att 36 procent har valt rätt svarsalternativ och 63 procent har valt ett felaktigt svarsalternativ. Av de med ett annat förstaspråk än svenska har 29 procent valt rätt svarsalternativ, medan 70 procent har valt fel svarsalternativ.

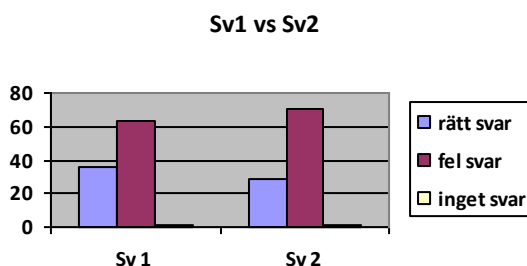

fig. 3

Huruvida informanterna gissat sig till svaret eller inte varierar mer än differensen mellan andelen rätt respektive fel svar. Överlag har alla gissat i större utsträckning, än de varit säkra på sina svar. Vid en sammanslagning av alla informanter så har dock fler varit säkra på ett riktigt svar, än de varit säkra på ett felaktigt svar. Gällande de med svenska som andraspråk har lika många varit säkra på ett felaktigt svarsalternativ, som de varit säkra på ett riktigt svarsalternativ. De har också betydligt fler gånger lämnat rutorna gissat respektive säkra tomma. Visserligen är det viktigt att ha i minnet att antalet andraspråksinformanter är väldigt litet.

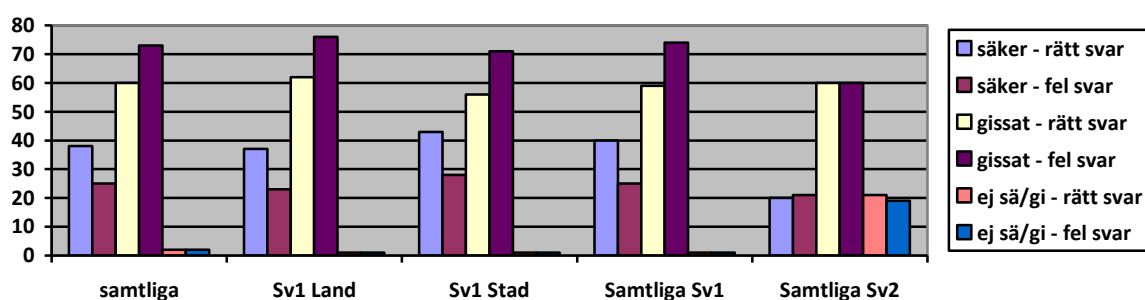

fig. 4

4.3 De enskilda idiomerna – Så har informanterna valt

I genomgången av de enskilda idiomerna kommer jag inte att lyfta fram alla idiom. Om det finns intresse av att se resultaten för övriga idiom så finns de att tillgå i bilaga nummer 4. De idiom som jag kommer att lyfta fram är idiom som har relevans avseende undersökningens syfte eller som på något annat sätt är av intresse för undersökningen. Jag kommer att börja

genomgången med att, redovisa hur alla informanter har svarat. Därefter kommer jag att tillföra variabeln sociokulturellt område. Jag kommer vid några tillfällen även att lyfta fram variabeln förstaspråk, trots det lilla underlaget.

4.3.1 Lättast och svårast

Huruvida informanterna valt rätt eller fel svarsalternativ varierar väldigt mycket mellan de olika idiomerna. Vissa idiom har många angivit rätt betydelse för. Ett av dessa idiom är *dra någon vid näsan*, för vilket 61 procent av samtliga informanter valt det rätta svarsalternativet *lura någon*. Så gott som samma förhållande råder även mellan de båda informantgrupperna, stad och landsbygd. *Få fria händer* är ett annat idiom där det rätta svarsalternativet, *tillåtas göra som man själv finner bäst*, har valts av de flesta, nämligen 60 procent, och samstämmigheten mellan grupperna är stor.

God kunskap har informanterna också om idiomerna, *med hjärtat i halsgropen*, där det rätta svarsalternativet, *vara rädd och ångestfull*, valts i 58 procent av fallen och *ha eld i baken*, för vilket 67 procent har valt det rätta svarsalternativet, *ha mycket bråttom*. Absolut bäst kunskap har informanterna, i den här undersökningen, om idiomerna *det kliar i fingrarna*, för vilket 78 procent angivit rätt svarsalternativ, *knappt kunna hejda sig att göra något*. För de tre sist nämnda idiomerna är dock inte samstämmigheten, mellan informantgrupperna landsbygd respektive stad, lika stor som för de två första idiomerna. Något som är slående gällande dessa idiom, med undantag för idiomerna *ha hjärtat i halsgropen*, är att informanterna i stor utsträckning har kryssat för att de är säkra på sitt svar. Gällande idiomerna *få fria händer*, har 70 procent angivit att de är säkra på svaret. För de andra idiomerna är procentantalet något lägre.

Att det finns goda kunskaper om så pass många idiom i undersökningen, får till följd att det också finns mycket bristfälliga kunskaper gällande andra idiom, eftersom det vid en sammanslagning av rätt respektive fel svarsalternativ, visade sig att ett felaktigt svarsalternativ har valts i fler fall än ett riktigt svarsalternativ. Det idiom som, minst antal informanter har angivit rätt svarsalternativ för, är idiomerna *tappa ansiktet*. Gällande detta idiom har 7 procent valt det korrekta svarsalternativet, *förlora sin prestige*. Här dominerar i stället det felaktiga svarsalternativet *bli förvånad*, vilket valts av 83 procent. Av de 83 procent som angivit det felaktiga svarsalternativet *bli förvånad* är 60 procent säkra på sitt svar.

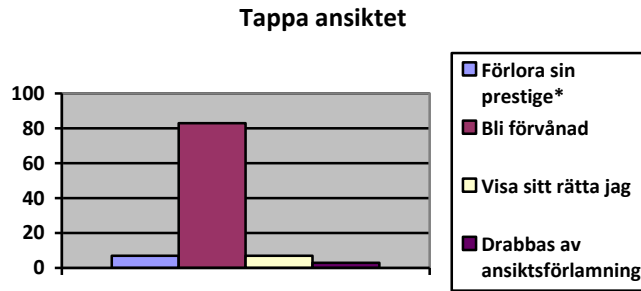

fig. 5

Ett annat idiom som uppvisar ungefär likadana siffror är idiomet *ha huvudet på skaft*. Där har 76 procent angivit som svar, det felaktiga alternativet *vara mycket uppmärksam*, och 14 procent har valt det rätta svarsalternativet, *vara intelligent och vaken*. Här är 59 procent säkra på sitt felaktiga svar, så även här är säkerheten gällande valt svarsalternativ stor.

Några andra idiom där ett felaktigt alternativ valts av väldigt många, är *sitta med armarna i kors*, *få kalla handen* och *rätta mun efter matsäcken*. Det felaktiga svarsalternativ som valts för *sitta med armarna i kors* är *att vägra arbeta*, vilket valts av 52 procent. Det rätta alternativet *att vara överksam* har valts av 22 procent. Gällande idiomet *få kalla handen* har det felaktiga svarsalternativet *känna skräck inför en uppgift* valts i 52 procent av fallen om alla informanterna räknas. Vid tillförande av variabeln sociokulturellt område, ser dock procentantalen något annorlunda ut, även om det fortfarande är felaktiga svarsalternativ som dominerar i de båda grupperna, gällande båda idiomerna. För det tredje idiomet *rätta mun efter matsäcken* dominerar svarsalternativet *äta upp det man lagt på tallriken* med 47 procent. Gällande det här idiomet är skillnaden mellan landsbygd och stad näst intill obefintlig.

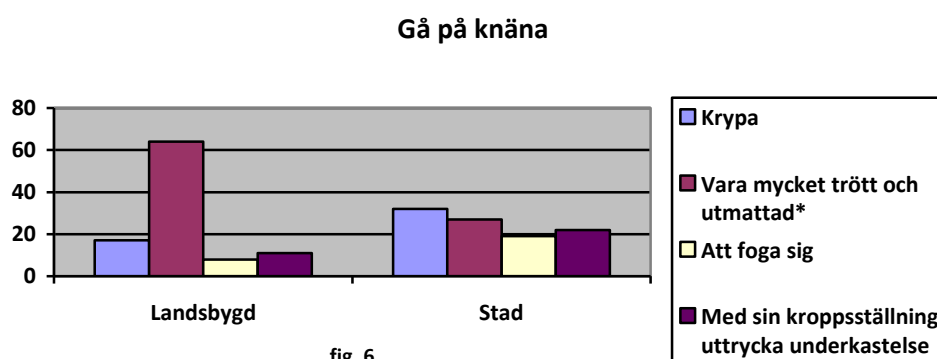
Det finns ytterligare några idiom, för vilka informanterna i väldigt liten utsträckning valt rätt svarsalternativ. Till exempel har 18 procent valt det rätta svarsalternativet *ana oråd* för idiomet *dra öronen åt sig*. I stället har svarsalternativet *att lyssna noga* valts av 39 procent av informanterna. För idiomet *få kalla fötter* har 21 procent kryssat för det rätta, *att plötsligt få starka betänkligheter* medan alternativet *bli förskräckt* har kryssats för i 40 procent av fallen. Av det fåtal informanter som svarat rätt, har de flesta dessutom gissat sig till sina svar.

4.3.2 Idiom med stora förståelsedifferenser mellan informantgrupperna

Gällande vissa idiom har alla alternativ blivit valda i nästan lika stor utsträckning. Så är fallet med idiomet *ha ryggen fri*. Det rätta alternativet, *veta med sig att man inte blir straffad för något*, har valts av 32 procent. De andra alternativen har valts av 22, 23 och 23 procent. Men

förhållandet mellan grupperna landsbygd och stad är inte alls så samstämmigt. Faktum är att det är ett av de idiom där differensen mellan hur landsbygd respektive stad har valt, är ganska stor. Av de på landsbygden har 45 procent valt det riktiga svarsalternativet. Detta alternativ har endast 17 procent av de i staden valt. De har istället satsat på svarsalternativet, *att inte ha någon efter sig*, vilket 37 procent i staden valt. Det är också det alternativ som de med svenska som andraspråk valt i flest fall, nämligen 62 procent. Detta alternativ har endast 11 procent av de boende på landsbygden valt, vilket placerar det sist bland alternativen hos dem.

Det finns ytterligare några idiom, där skillnaden mellan hur landsbygd och stad valt, är ganska markant. Så är till exempel fallet avseende idiomet *gå på knäna*, där de boende på landsbygden i hög grad, 64 procent, har valt det rätta svarsalternativet *att vara mycket trött och utmattad*. Motsvarande siffror för de boende i staden är, att 27 procent har kryssat för det rätta alternativet. I staden är i stället *krypa*, det alternativ som flest informanter har valt, nämligen 32 procent.

Ha ben i näsan är också ett idiom som de boende på landsbygden kan i större utsträckning än de som bor i staden. Informanterna boende på landsbygden har i 51 procent av svaren valt det rätta alternativet, *vara skarp och bestämd*, medan endast 34 procent av de i staden valt detta alternativ. Det är visserligen det alternativ som de flesta valt, även i staden, men marginalen ner till det svarsalternativ som näst flest valt, nämligen *ha bra instinkter*, är för de i staden väldigt liten, eftersom 27 procent valt detta alternativ. Andra idiom som de på landsbygden behärskar i högre grad än de i staden är tidigare nämnda *ha eld i baken* och *det kliar i fingrarna*. Gällande dessa har de på landsbygden valt rätt svarsalternativ i 72 respektive 85 procent. Motsvarande siffror för de i staden är 61 respektive 71 procent.

Eftersom den totala summan, av alla i undersökningen ingående idiom, var att de boende på landsbygden och de boende i staden i stort sett hade lika stora kunskaper om idioms betydelser, finns även det motsatta förhållandet, alltså att de i staden har bättre kunskap om ett enskilt idiom än de på landsbygden. Detta gäller till exempel för idiomet, *vara*

en nagel i ögat på någon. Där 47 procent av de boende i staden har kryssat för rätt alternativ, *vara till förtret för någon*, vilket är ett alternativ som endast 30 procent av de på landsbygden valt. På landsbygden har i stället svarsalternativet *stå under någons uppsikt*, valts av 61 procent.

Även avseende tolkningen av idiommet *dra åt tumskruvarna* gäller detta förhållande. Här skiljer sig visserligen inte de procentuella talen i lika stor utsträckning. I staden har 34 procent valt det rätta alternativet, *begränsa någons frihet*. Det innebär att det rätta alternativet, om än med liten marginal, är det som de flesta valt i staden. Så är inte fallet gällande landsbygden, där har 21 procent valt det rätta svarsalternativet medan 43 procent har valt det felaktiga alternativet *ta ett fastare grepp*.

Det är framförallt gällande idiommet *ha hård hud*, som de med svenska som förstaspråk utmärker sig. Det är ett idiom där de med svenska som förstaspråk har spridit ut sina svar ganska jämnt på de fyra olika svarsalternativen. Av de som har svenska som andraspråk har däremot 75 procent kryssat för det rätta svaret *vara okänslig*.

5 Diskussion

Huvudsyftet med studien är att försöka få en inblick i huruvida elever i grundkolans senare år förstår några av våra vanliga svenska idiom. Resultaten av undersökningen visar ganska tydligt att den generella kunskapen, bland eleverna, gällande idioms betydelser, är ganska bristfällig. Vid en hopslagning av alla de idiom som testades i studien är summan av alla rätta svar endast 36 procent. Några enskilda idiom går det dock, utifrån enkätsvaren, att påstå att informanterna har goda kunskaper om. Till dessa räknar jag de idiom, där rätt svarsalternativ har valts av fler än 50 procent av informanterna.

5.1 Idiomkunskapen är kanske inte så dålig

Jag kommer i det följande att diskutera möjliga alternativa orsaker till de många felsvaren, alltså andra orsaker än att eleverna helt enkelt inte förstår idiom. Något som kan ha påverkat resultatet är situationen, i vilken enkäterna är ifyllda. Det här är en uppgift som eleverna blev ålagda att göra. Vissa av elevgrupperna på så kallad mentorstid, vilket inte är lektionstid utan en tid då mentor eller dylik har möjlighet att ge eleverna icke direkt ämnesrelaterad information. Därför är det möjligt att uppgiften inte kändes speciellt angelägen. Det är också möjligt att eleverna, efter att enkäterna var ifyllda fick möjlighet att ta rast, vilket skulle vara ytterligare en faktor till att det blev viktigare att genomföra uppgiften snabbt, än noga.

Uppgiften var ju heller inte en uppgift som eleverna på något sätt blev bedömda för, varför den kanske kändes oviktig.

En annan alternativ orsak till den, till synes, bristande idiomkunskap, kan vara de ålderdomliga och inte allt för vanligt förekommande orden i svarsalternativen. Bland orden i svarsalternativen finns till exempel *förtret*, *oråd* och *overksam*. Så inte nog med att de för att klara uppgiften måste förstå olika idiom, med ålderdomliga ord, de måste också veta vad svarsalternativens, ibland även de ålderdomliga, ord betyder.

Det finns dock ytterligare skäl att anta att kunskaperna om idiom inte är riktigt så bristfälliga som det ovan angivna procentantalet anger, för det finns det som antyder att eleverna ändå har ett hum, alltså en någorlunda god inblick, om än inte korrekt, i vad många idiom betyder. En sådan antydning, är att eleverna många gånger väljer en av distraktorerna som ligger nära det korrekta svarsalternativet i betydelse. Ett exempel är *att vara overksam* och *att vägra arbeta* som båda är svarsalternativ till idiomet *sitta med armarna i kors*. Dessa svarsalternativ ligger väldigt nära varandra i betydelse, varför valet av rätt betydelse kanske blir fel. Oavsett står det som jag ser det rätt klart att de flesta, åtminstone har en någorlunda riktig uppfattning, alltså ett hum, om vad idiomet *sitta med armarna i kors* faktiskt betyder, annars borde fler informanter rimligtvis ha gissat på något av de andra svarsalternativen i ungefär lika stor utsträckning. Visserligen har nästan lika många gissat på *sitta lugnt och avslappnat*, som på *att vägra arbeta*, men eftersom *att vägra arbeta* ändå är ganska snarlikt den rätta betydelsen kanske en hopslagning av dessa två måste till för att ge ett adekvat svar på huruvida informanterna har en någorlunda riktig uppfattning om idiomets betydelse.

5.2 Betydelseförskjutning eller betydelseförväxling

Jag tänkte mig också först att ungefär samma förhållande gäller för idiomet *ha huvudet på skaft*, alltså att det svarsalternativ som de flesta valt, nämligen *vara mycket uppmärksam*, nästan var synonymt med det rätta svarsalternativet *vara intelligent och vaken*. Framförallt med tanke på slutledet i förklaringen, alltså *vara vaken*. Jag slog därför upp idiomet i boken *Svenska idiom*, vilken också innehåller förklaringar till idiom. I denna bok är förklaringen till idiomet helt enkelt *vara intelligent*, vilket innebär att distraktorn *vara mycket uppmärksam* inte kan räknas som en synonym förklaring (Luthman 2007:57). Vid närmare eftertanke insåg jag dessutom att även *vara vaken* i betydelsen *vara uppmärksam* har överförd betydelse, eftersom den bokstavliga betydelsen av att vara vaken, är att inte sova.

Kanske är det istället så att idiomet *ha huvudet på skaft*, i likhet med några andra idiom och övrigt språk håller på att förskjutas något i betydelse (Andersson 1989:21, Trulsson 2008:26-27). Idag används till exempel ord som *typ*, *fett* och *grymt*, utöver sina traditionella betydelser, också med nya betydelser. Det är ju onekligen så att väldigt många av informanterna, 59 procent, är säkra på betydelsen för detta idiom, vilket möjligen antyder att de har hört och kanske använt idiomet i den betydelsen de anger som riktig.

Betydelseförskjutning kanske också är förklaringen till varför både idiomet *få kalla fötter* och *få kalla handen* tolkats som att *bli förskräckt* respektive *känna skräck* av de flesta. Visserligen är det inte många som kryssat för att de är säkra på svaret, men det är ganska slående att båda dessa idiom tolkats likriktat. Det går ju heller inte riktigt att hävda att dessa svarsalternativ är bokstavliga tolkningar av idiomerna. Möjligen kan det vara så att informanterna associerar dessa idiom med att bli kallsvettig, vilket är en vanlig företeelse när man blir förskräckt eller nervös. Det skulle visserligen kunna antyda en form av bokstavlig tolkning, men är, som jag ser det, ändå ingen motsättning mot en eventuellt begynnande betydelseförskjutning.

Ett annat idiom där betydelseförskjutning skulle kunna vara en förklaring till resultatet är idiomet *tappa ansiktet*. Men i det här fallet tror jag snarare att idiomet, av många, förväxlas med ett annat idiom, nämligen *tappa hakan*, eftersom de flesta har kryssat för svarsalternativet *bli förvånad*. Detta svarsalternativ stämmer bättre med betydelsen för idiomet *tappa hakan*, som enligt *Svenskt språkbruk* är *att häpna* (2003:453), än med betydelsen för *tappa ansiktet* vars betydelse enligt samma bok är *att förlora prestige* (2003:52).

Att informanterna förväxlar betydelsen mellan idiom, som i fallet *tappa ansiktet* som förmodligen förväxlats med idiomet *tappa hakan*, skulle kunna få betydelse för uttolkning av texter, talade eller skrivna, där idiomet förekommer, då fel slutsatser skulle kunna dras till följd av bristande kunskap gällande idiomets korrekta betydelse. Visserligen förekommer ju i dessa fall idiomerna i en kontext, vilket kan förenkla uttolkningen, men feltolkningsrisken finns ändå där.

5.3 Bokstavligt tolkat eller kanske bildligt

En tydlig tendens i resultatet är att informanterna ofta väljer ett felaktigt svarsalternativ med bokstavlig tolkning, när de inte väljer ett felaktigt svarsalternativ som ligger semantiskt nära rätt svarsalternativ. Till exempel tolkas *dra åt tumskruvarna* i stor utsträckning både som *ta*

ett fastare grepp och *dra åt hårdare*, vilka båda är mer bokstavliga förklaringar, än det rätta svarsalternativet *begränsa någons frihet* och den sista distraktorn *bli hårt pressad och ansatt*, är. *Dra öronen åt sig* är också ett idiom där svarsalternativet med bokstavlig betydelse, *att lyssna noga*, har kryssats av flest informanter. Faktum är att även det svarsalternativ som kryssats av näst flest, *sitta i egna tankar*, också har en relativt bokstavlig betydelse, om än inte lika utpräglad som *att lyssna noga*.

Det här fenomenet är också något som diskuteras i litteraturen gällande idiomförståelse, att många, framförallt barn och andraspråkstalare tenderar att tolka idiom bokstavligt. Gällande barn sker detta ofta innan de nått den kognitiva mognaden som behövs för att tolka bildspråket i idiomerna (Levorato 1993:119-122). Kanske är det så att de som har en någorlunda god uppfattning om ett idioms betydelse antingen väljer rätt svarsalternativ eller ett svarsalternativ med betydelse semantiskt nära det rätta. Medan de som inte har en aning om idiomets betydelse snarare väljer ett svarsalternativ med bokstavlig tolkning.

5.3.1 Variabeln förstaspråk

Det finns också en tendens att de med svenska som andraspråk i något större utsträckning, än de med svenska som förstaspråk, tolkar idiomerna bokstavligt, vilket överensstämmer väl med vad som sägs i litteraturen. I övrigt gav variabeln, förstaspråk, ungefär det utslag som jag hade förväntat mig. Skillnaden mellan dem med svenska som förstaspråk och dem med svenska som andraspråk är inte överväldigande. Den största skillnaden mellan dessa grupper är i de fall när eleverna med svenska som förstaspråk har väldigt bra insikt i ett idioms betydelse, vilket inte gäller många idiom. Faktum är att gällande vissa idiom, har gruppen informanter med svenska som andraspråk, till synes bättre kunskaper om ett idioms betydelse än de med svenska som förstaspråk. Så är till exempel fallet med idiomet *ha hård hud*. Det är visserligen, vilket tidigare påpekats, svårt att dra några egentliga slutsatser, eftersom informantantalet är så litet.

5.4 Vetskap eller kvalificerade gissningar

Något som är väldigt slående är att många informanter kryssat för att de gissat idiomens betydelser, trots att de sedan kryssat för rätt alternativ. Förmodligen är det så att eleverna vill behålla sin säkerhet, att de inte vill lämna ut sig. Utifall de kryssar för fel svarsalternativ har de ju aldrig påstått att de kunde idiomet, om de kryssat för att de enbart gissat. Skulle de

däremot kryssa för rätt alternativ, så visar det ju ändå att de har kunskapen, trots att de bara gissat.

Det här visar egentligen mer av hur det fungerar i skolans värld, än om idiomkunskap, men det är ändå en intressant upplysning som enkätsvaren ger. Det får mig också att börja fundera på vilka det är som kryssat för att de gissat trots att de i stor utsträckning kryssat för rätt svarsalternativ och även vilka det är som kryssar för att det är säkra på sina svar, trots att de ofta kryssar för fel svarsalternativ. Det hade här varit intressant att ha med variabeln kön, för att kunna få en inblick i om förfaringssättet, att vara säker eller gissa, skiljer sig mellan könen.

5.5 Sociokulturella skillnader

Ytterligare ett syfte med uppsatsen var att försöka se om det finns skillnader i idiomförståelse mellan olika sociokulturella grupper i samhället, vilka i studien representeras av landsbygd respektive stad. I det här fallet blev den generella skillnaden mellan landsbygd och stad inte så stor som jag hade trott, eftersom båda informantgrupperna i princip svarade rätt, i lika stor utsträckning. Det behöver nödvändigtvis inte betyda att min hypotes är felaktig. Det skulle i stället kunna bero på att staden som är med i undersökningen, är ganska liten, varför inflyttningen från andra områden i Sverige genom åren inte varit speciellt stor. Språkbruket i den här staden har således inte utvecklats i riktning från den omkringliggande landsbygdens språkbruk, i så stor utsträckning, som språkbruket har i större städer, där människor med olika dialekter ständigt kommer och går (Thelander 2007:168). Det kan ju dessutom vara så att informantunderlaget helt enkelt är för lite för att ge det utslag, som jag förväntade mig.

Visserligen är det också mycket möjligt att min hypotes inte stämmer, att idiomkunskapen och användandet av idiom inte generellt sett är större på landsbygden än i städerna. Det skulle till exempel det frekventa användandet av idiom i svenska dagstidningar kunna tyda på. Däremot finns det tydliga skillnader mellan hur informantgrupperna svarat, när det gäller enskilda idiom, vilket talar för att det trots allt finns skillnader mellan dessa grupper, även om det är skillnader som jag inte förväntade mig.

Gällande idiomet *gå på knäna* är skillnaden mellan landsbygd och stad absolut störst. På landsbygden har det rätta alternativet, *vara mycket trött och utmattad*, valts av 64 procent. Motsvarande siffra för de boende i staden är 27 procent, vilket ger en skillnad på 37 procentenheter. Jag vill här framföra ett försök till en försiktig förklaring till en skillnad av denna typ. Kanske kan svaret till den stora differensen hittas i den sociala uppväxtmiljön. Det

kan ju vara så att det är tyngre och mer slitigt för dem som bor på landsbygden, åtminstone har det, historiskt sett, varit så. Denna förklaring bygger på att livets struktur påverkar språkbruket (Thelander 2007:165). På landet finns eller har det traditionellt sett funnits många tunga arbeten och sysselsättningar som till exempel jord- och skogsbruk. Livet är helt enkelt hårt på landet.

Även om det inte finns någon generell skillnad mellan grupperna, gällande den totala mängden rätt respektive fel svar, så antyder dock enkätsvaren att det finns en generell skillnad mellan informantgrupperna, och det är att när de på landsbygden kan ett idiom så kan de det. Det vill säga, att när rätt svarsalternativ är det alternativ, som i störst utsträckning valts på landsbygden, finns det oftast ganska god marginal till övriga alternativ. Så förhåller det sig inte bland de boende i staden. När rätt svarsalternativ valts av flest informanter i staden, är marginalen till övriga svarsalternativ inte alls lika stor. Däremot har de i staden oftare, alltså gällande fler idiom, valt rätt svarsalternativ, vilket är förklaringen till att den totala idiomkunskapsmängden ser ut att vara lika stor hos de båda grupperna.

5.6 De enskilda idiomerna

Ytterligare ett syfte med undersökningen är att se om informanterna har större kunskap om vissa idiom än om andra och så är det definitivt. Idiomet *det kliar i fingrarna* visste eller gissade 78 procent av alla informanter rätt på. Medan endast 15 procent kryssat för rätt alternativ för idiomet *dra öronen åt sig*. Någon rimlig förklaring kan jag inte se till detta. Gör jag till exempel en sökning i pressen i Språkbankens arkiv så får jag betydligt fler träffar på *dra öronen åt sig* än på *det kliar i fingrarna*, det vill säga det förra idiomet är mer vanligt än det senare, men faktum kvarstår, att informanterna har bättre kunskap om det senare.

Några idiom, som det förvånar mig att informanterna inte kan, i större utsträckning, är *rätta mun efter matsäcken*, *ha is i magen* och *ha hård hud*. *Rätta mun efter matsäcken* är ett idiom som jag har hört ganska ofta under den senaste tiden i samband med finanskrisen, varför informanterna borde ha haft möjlighet att inhämta dess betydelse. Men för idiomet har informanterna istället för det rätta alternativet, *att inte spendera mer än man har råd med*, i störst utsträckning valt distraktorn, *att äta upp det man har lagt på tallriken*. Att äta upp maten på tallriken, är visserligen något som väldigt starkt hävdas i vårt samhälle, vilket kanske är förklaringen till att valet föll på denna distraktor.

De andra två idiomerna *ha is i magen* och *ha hård hud* kan informanterna också i förvånansvärt liten utsträckning. Gällande dessa skiljer det sig visserligen kunskapsmässigt

mellan informantgrupperna. *Ha is i magen* kan de på landsbygden något bättre och *ha hård hud* kan de i staden något bättre. Den informantgruppen som har bäst kunskap om idiomet *ha hård hud*, är dock gruppen som har svenska som andraspråk

Anledningen till att jag trodde att eleverna skulle kunna idiomet *ha is i magen* i större utsträckning, är att det har samma innebörd som *att vara cool*, alltså att ta det lugnt. Men kanske är det så att *vara cool* är ett före detta mode-/slanguttryck och således på väg ut ur språkbruket. Det skulle i så fall kunna vara anledningen till att de i staden inte kan det lika bra som de på landsbygden, eftersom de i staden är trendkänsligare än de på landsbygden (Pettersson 1996:42-43). Samtidigt kan det ju helt enkelt vara så att informanterna inte ser den koppling som jag ser mellan uttrycken. *Ha hård hud* trodde jag att de skulle kunna eftersom det egentligen är samma uttryck som *att vara hårdhudad*, ett uttryck som mig veterligen används ganska ofta, men kanske är det även här så att det är jag som ser kopplingen och inte informanterna.

6 Avslut

Forskningen gällande idiom är fortfarande relativt liten, i synnerhet i Sverige. Även om den svenska idiomforskning ökat finns det fortfarande många frågor med anknytning till idiom som ännu inte fått några svar. Syftet med den här studien är att få en uppfattning om hur idiomkunskaperna ser ut bland yngre människor i vårt samhälle och om det finns skillnader, gällande idiomförståelsen, mellan olika grupper i samhället. Studien har därför genomförts i två olika sociokulturer, vilka visserligen finns relativt nära varandra. Undersökningen visar klart och tydligt att det finns ganska stora skillnader gällande förståelse av idiom mellan dessa grupper. Visserligen gäller inte det idiomkunskapen generellt utan skillnaderna finns i stället när det gäller förståelse av enskilda idiom.

En fråga som väckts hos mig och som jag skulle vilja finna svar på, är vad som påverkar informanternas idiomkunskaper. Frekvensen i massmedia verkar inte ha så stor påverkan. Till exempel kunde informanterna idiomet *det kliar i fingrarna* långt mycket bättre än idiomet *dra öronen åt sig*, trots att det senare, om man använder *Språkbanken* som riktmärke, används i media i mycket större utsträckning. Möjligen är det i stället så att hemmiljön har störst inflytande över idiomkunskapen bland informanterna. Det skulle i så fall innebära, att de idiom som har en anknytning till hemmiljön är de idiom som informanterna har kunskap om, och att det kan finnas etymologiska, förklaringar bakom skillnaderna i idiomkunskap, det vill säga förklaringar som kan härledas till ordens eller idiomens ursprung.

Det vore med tanke på detta väldigt intressant att genomföra liknande studier med informantgrupper som har mindre närhet till varandra, än grupperna i den här studien. Idiomkunskapen skulle till exempel kunna jämföras mellan elever i en stor stad och elever på landsbygden, för att se om skillnaderna skulle bli ännu större, än de blev i denna studie. Det vore också intressant att jämföra grupper, som geografiskt sett befinner sig långt ifrån varandra. Likaså vore det intressant att jämföra idiomkunskapen hos elever inom samma geografiska område, men från olika socioekonomiska grupper.

Huvudsyfte med den här studien är dock att försöka få en inblick huruvida elever i grundskolans senare år förstår några av våra svenska idiom. Resultatet av undersökningen visar ganska tydligt att elever i grundskolans senare år har mycket kvar att tillägna sig gällande idioms betydelser. Kanske är det så att idiom tillhör en del av språket som i större utsträckning lärs in senare i livet, som domänspecifika ord eller finslipningen av stilregistret (Viberg 2002:41). Det skulle i så fall innebära att äldre personer har större kunskaper om idioms betydelser, vilket också är något som resultaten från studien *Ursäkta, men skulle du kunna göra mig en björntjänst?* antyder (Trulsson 2008:29), eftersom resultatet i den undersökningen visar att de äldre informanterna både har större kunskaper om och använder idiom i större utsträckning än de yngre informanterna. Av den anledningen vore det intressant att genomföra idiomförståelsetest bland samma informanter, men med några års mellanrum, vilket skulle kunna visa om idiomkunskapen ökat med stigande ålder eller om det helt enkelt är så att det här är en del av språket som kommer att fattas den uppväxande generationen, och i så fall, förmodligen kommande generationer också.

Samtidigt verkar det inte riktigt troligt att den här typen av språkliga varieteten är på väg ut ur vårt språk, eftersom sättet att bruka språket är relativt vanligt, även bland yngre språkbrukare. Jag exemplifierade inledningsvis detta med några nyskapade idiom som framför allt används av den yngre generationen, bland annat *alla indianer sitter inte i kanoten*. Därför anser jag det mera troligt att förklaringen till resultatet i studien snarare lutar åt, att eleverna helt enkelt inte tillägnat sig idiomerna i undersökningen än.

Källförteckning

Litteratur:

- Andersson, Lars-Gunnar. (1989) "Attityder till språk" i *Språkutveckling under skoltiden*. Red. C. Sandqvist & U. Telemann. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Lars-Gunnar. (1999). *Fult språk: svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlsson Bokförlag AB.
- Anward, Jan & Per Linell. (1976) "Om lexikaliserade fraser i svenskan" i *Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning* 55/56. 1975-1976. Lund. S. 77-119.
- Arnstad, Maria. (2001) "Idiombruk i talspråk" i *Nordiska studier i lexikografi 5, Rapport från konferensen om lexikografi i Norden Göteborg 27-29 maj 1999*. Red. M. Gellerstam, m.fl. Göteborg: Novum Grafiska AB.
- Cacciari, Cristina. (1993) "The Place of Idioms in a Literal and Metaphorical World" i *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*. Ed. C. Cacciari & P. Tabossi. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Cassirer, Peter. (1977) *Studier över ordförståelse, Rapport från projektet Svenskarna och deras ord*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Clausén, Ulla. (1996) "Idiom i bruk" i *Språket lever!: festskrift till Margareta Westman den 27 mars 1996*. Red. Margareta Westman. Stockholm: Svenska språknämnden.
- Einarsson, Jan. (2004) *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekberg, Lena. (2008) "Grammatik och lexikon i svenska som andraspråk på nästan infödd nivå" i *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. Red. K. Hyltenstam & I. Lindberg. Lund: Studentlitteratur.
- Enström, Ingegerd. (2008) "Ordförråd och ordinläring – med särskilt focus på avancerade inlärare" i *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. Red. K. Hyltenstam & I. Lindberg. Lund: Studentlitteratur.
- Glucksberg, Sam. (1993) "Idiom Meanings and Allusion Content" i *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*. Ed. C. Cacciari & P. Tabossi. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Holmegaard, & Wikström. (2008) "Språkutvecklande ämnesundervisning" i *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. Red. K. Hyltenstam & I. Lindberg. Lund: Studentlitteratur.
- Levorato, M. Chiara. (1993) "The Acquisition of Idioms and Development of Figurative Competence" i *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*. Ed. C. Cacciari & P. Tabossi. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Lindfors Viklund, Maja. (1991) *Svenska idiom: ur ett universellt perspektiv*. Nordrapp 7. Rapporter från institutionen för nordiska språk/svenska vid Göteborgs universitet. Göteborg: Institutionen för nordiska språk/svenska.
- Luthman, Hans. (2007) *Svenska idiom: 4.500 vardagsuttryck*. 2 uppl. Lund: Folkuniversitetets förlag.
- Makkai, Adam. (1993) "Idiomaticity as a Reaction to *L'Arbitraire du Signe* in the Universal Process of Semio-Genesis" i *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*. Ed. C. Cacciari & P. Tabossi. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Niemi, Sinikka. (2004) "Svenskans kroppsdelidiom ur ett språktypologiskt perspektiv" i *Svenskans beskrivning 26: Förhandlingar vid Tjugosjätte sammankomsten för svenskans beskrivning, Uppsala den 25-26 oktober 2002*. Red. B. Melander m.fl. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Pettersson, Gertrud. (1996) *Svenska språket under sjuhundra år: En historia om svenska och dess utforskande*. Lund: Studentlitteratur.

- Pettersson, Åke. (1989) "Utvecklingslinjer och utvecklingskrafter i elevernas uppsatser" i *Språkutveckling under skoltiden*. Red. c. Sandqvist & U. Teleman. Lund: Studentlitteratur.
- Sigurd, Bengt & Gisela Håkansson. (2007) *Språk, språkinläring och språkforskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Sköldberg, Emma. (2004) *Korten på bordet – Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*. Göteborg: Elanders Infologistics Väst AB.
- Svanlund, Jan. (2002) "Lexikalisering" i *Språk och stil: tidsskrift för svensk språkforskning*. (1992-). Uppsala: Adolf Noreen-sällskapet för svensk språk- och stilsforskning.
- Svensén, Bo. (2004) *Handbok i lexikografi Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Svenska Akademiens grammatik. 1, Inledning; Register*. (1999) Stockholm: Svenska Akademien.
- Svenskt språkbruk: Ordbok över konstruktioner och fraser*. (2003) Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Teleman, Ulf. (1989) "Språkutveckling under skoltiden: ett problemfält" i *Språkutveckling under skoltiden*. Red. C. Sandqvist & U. Teleman. Lund: Studentlitteratur.
- Teleman, Ulf. (2004) *Lära svenska: Om språkbruk och modersmålsundervisning*. Solna: Almqvist & Wiksell.
- Thelander, Mats. (2007) "Från dialekt till sociolekt" i *Svenskan i tusen år: glimtar ur språkets utveckling*. Red. L. Moberg & M. Westman. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag AB.
- Tornberg, Ulrika. (2007) *Språkdiraktik*. Tredje upplagan. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Viberg, Åke. (2002) "Andraspråksinläring i olika åldrar" i *Svenska som andraspråk: lärarbok. 2, Mera om språket och inläringen*. 2. uppl. Red. E. Cerú. Stockholm: Natur och Kultur.
- Viberg, Åke. (2008) "Lexikal utveckling i ett andraspråk" i *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. Red. K. Hyltenstam & I. Lindberg. Lund: Studentlitteratur.
- Winner, Ellen. (1988) *The point of words: children's understanding of metaphor and irony*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.

Övriga källor:

- Luthman, Hans. (2006) Folkuniversitetet, *Svenska idiom - språkets muskler!* (091123)
<http://www.folkuniversitetet.se/templates/PageFrame.aspx?id=86041>.
- Nationalencyklopedin • Ordbok/distraktor. (091121)
<http://www.ne.se.webproxy.student.hig.se:2048/sve/distraktor>.
- Skolverket/kursplaner/gymnasieskolan/kursinfo/ämnen/svenska. (091124)
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0910&infotyp=8&skolform=21&id=SV&extraId=>.
- Skolverket/kursplaner/sök ämnen och kurser/kurskod: SV1201. (091124)
<http://www.skolverket.se/sb/d/726/a/13845/func/kursplan/id/3205/titleId/SV1201%20%20Svenska%20A>.
- Skolverket/kursplaner/sök ämnen och kurser/kurskod: SV1202. (091124)
<http://www.skolverket.se/sb/d/726/a/13845/func/kursplan/id/3206/titleId/SV1202%20%20Svenska%20B>
- Språkbanken vid Göteborgs universitet - konkordanser - GP 04 - öronen + åt/dragit + näsan/kliar + fingrar. (091124) <http://spraakbanken.gu.se/konk/>.
- Trulsson, Anders. (2008) *Uräkta, men skulle du kunna göra mig en björntjänst? Om idioms betydelser och deras fortlevnad*. (091124)
<http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:131698>.

Bilaga 1: Enkät

Hej!

Mitt namn är Lotta Nolemo Lundgren. Just nu läser jag sista terminen på lärarprogrammet vid Höskolan i Gävle. Jag kommer under terminen att skriva en C-uppsats. Min uppsats skriver jag i ämnet svenska. Den kommer att handla om idiom och skolelevs förståelse av dessa. Idiom är flera ord som står tillsammans i en fras. Orden i frasen får ofta en metaforisk betydelse, vilket gör att de inte alltid betyder riktigt samma sak som de betyder annars.

Jag skulle vara väldigt tacksam om du kunde tänka dig att hjälpa mig, med min uppsats, genom att fylla i den här enkäten. Svaren jag får genom enkätundersökningen kommer endast att användas som underlag i min uppsats och ni som svarar kommer givetvis att vara helt anonyma.

Innan du börjar besvara enkätfrågorna vill jag att du besvarar några frågor om dig själv.

Är ditt modersmål svenska?

Ja Nej, mitt modersmål är: _____

Är du född i Sverige?

Ja Nej, jag är född i: _____

Jag kom till Sverige år: _____

Enkäten innehåller 25 stycken idiom. För varje idiom finns fyra olika förslag på vad idiomets kan betyda. Kryssa för det alternativ som du anser stämmer bäst överens med idiomets betydelse. Kryssa också i om du gissat dig till eller varit säker på svaret.

På stående fot

1. Vara väl förberedd
2. Stå stadigt och stabilt
3. Göra något omedelbart och utan förberedelser
4. Att inte ha möjlighet att sätta sig ner och vila

är säker på svaret gissat mig till svaret

Tappa ansiktet

- 1 [] Förlora sin prestige
- 2 [] Bli förvånad
- 3 [] Visa sitt rätta jag
- 4 [] Drabbas av ansiktsförflamning

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Ha huvudet på skaft

- 1 [] Vara mycket uppmärksam
- 2 [] Hålla huvudet högt
- 3 [] Vara intelligent och vaken
- 4 [] Vara omdömeslös och ouppmärksam

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Få kalla fötter

- 1 [] Att bli väldigt frusen
- 2 [] Agera kallsinnigt
- 3 [] Bli förskräckt
- 4 [] Att plötsligt få starka betänkligheter

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Dra åt tumskruvarna

- 1 [] Begränsa någons frihet
- 2 [] Ta ett fastare grepp
- 3 [] Bli hårt pressad och ansatt
- 4 [] Dra åt hårdare

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Stånga pannan blodig

- 1 [] Springa in i väggen
- 2 [] Att kämpa sig fram
- 3 [] Att förgäves anstränga sig utan att uppnå något
- 4 [] Att kämpa ända in i döden

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Ha hård hud

- 1 [] Vara okänslig
- 2 [] Inte ge vika för motstånd
- 3 [] Vara envis och orubblig
- 4 [] Vara viljestark

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Ha is i magen

- 1 [] Ha ont i magen av rädsla
- 2 [] Vara i dålig form
- 3 [] Avvakta, ta det väldigt lugnt
- 4 [] Vara hård och känslokall

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Ha kniven på strupen

- 1 [] Att vara nära döden
- 2 [] Att vara hårt pressad
- 3 [] Att bli attackerad
- 4 [] Att vara hotad

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Sätta sig på bakhasorna

- 1 [] Sätta sig på rumpan
- 2 [] Demonstrativt sätta sig ned
- 3 [] Att motsätta sig något
- 4 [] Att vara långsam

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Bitas i tummen

- 1 [] Att missa målet
- 2 [] Att anstränga sig i onödan
- 3 [] Att träffa rätt
- 4 [] Att missta sig

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Dra någon vid näsan

- 1 [] Förolämpa någon
- 2 [] Klandra någon
- 3 [] Lura någon
- 4 [] Förmyndaraktigt tala om hur något skall vara

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Få fria händer

- 1 [] Släppas fri efter avtjänat straff
- 2 [] Tillåtas göra som man själv finner bäst
- 3 [] Släppa något ur händerna
- 4 [] Bli mottagen med öppna armar

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

**Vara en nagel i ögat
på någon**

- 1 [] Stå under någons uppsikt
- 2 [] Vara trött i ögonen
- 3 [] Vara till förtret för någon
- 4 [] Tillfälligt sjukligt tillstånd som påverkar synen

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Sitta med armarna i kors

- 1 [] Att vägra arbeta
- 2 [] Att vara överksam
- 3 [] Vara arbetsledare och föra befälet
- 4 [] Sitta lugnt och avslappnat

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Rätta mun efter matsäcken

- 1 [] Att äta upp det man har lagt på tallriken
- 2 [] Tänka på att maten ska räcka till många
- 3 [] Passa på att handla när man har råd
- 4 [] Att inte spendera mer än man har råd med

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Med hjärtat i halsgropen

- 1 [] Vara upprörd över något
- 2 [] Vara rädd och ångestfull
- 3 [] Vara exalterad över något
- 4 [] Känna sig mycket stressad

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Ha ryggen fri

- 1 [] Att inte ha någon efter sig
- 2 [] Veta med sig att man inte blir straffad för något
- 3 [] Utan något som hindrar
- 4 [] Vara av med en tung börda

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Dra öronen åt sig

- 1 [] Sitta i egna tankar
- 2 [] Att lyssna noga
- 3 [] Vara misstänksam
- 4 [] Ana oråd

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

- Ha ben i näsan**
- 1 [] Vara skarp och bestämd
 - 2 [] Ha en skarp näsa
 - 3 [] Ha bra instinkter
 - 4 [] Vara elak och orättvis

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

- Det kliar i fingrarna**
- 1 [] Knappt kunna hejda sig att göra något
 - 2 [] Vedertaget uttryck för reumatisk värk
 - 3 [] Ovilja att göra något som måste göras
 - 4 [] Vara stöldbena

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

- Få kalla handen**
- 1 [] Vara utan handskar
 - 2 [] Känna skräck inför en uppgift
 - 3 [] Känna sig säker inför en uppgift
 - 4 [] Att få nej

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

- Faller någon på läppen**
- 1 [] Tilltalar någon
 - 2 [] Att agera spontant
 - 3 [] Inte prata sanningsenligt
 - 4 [] Finna något mycket aptitretande

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

- Ha eld i baken**
- 1 [] Vara skadad
 - 2 [] Ha mycket att göra, vara stressad
 - 3 [] Ha mycket bråttom
 - 4 [] Ha ett mycket aktiv

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

- Gå på knäna**
- 1 [] Krypa
 - 2 [] Vara mycket trött och utmattad
 - 3 [] Att foga sig
 - 4 [] Med sin kroppsställning uttrycka underkastelse

är säker på svaret []

gissat mig till svaret []

Bilaga 2: Förfrågan till föräldrarna

Mitt namn är Lotta Nolemo Lundgren. Jag läser till lärare vid Högskolan i Gävle. Under innevarande termin ska jag skriva en C-uppsats i ämnet svenska. Uppsatsen kommer att handla om idiom, korta ordspråksliknande fraser, och grundskoleelevers förståelse av dessa. Av den anledningen har jag satt ihop en enkät där jag försöker få svar på om elever i år 7-9 förstår dessa uttryck.

Jag tänkte lämna ut enkäten till några åttor och nior på skolan där era barn går. Jag kommer inte att fråga efter namn och kön. Däremot behöver jag, för undersökningens skull, ställa några frågor om elevens språkliga bakgrund. Svaren jag får, genom enkäten, kommer enbart att användas som underlag för min uppsats.

Min fråga till er föräldrar är: Går bra för er att ert barn deltar i undersökningen?

Om ni inte vill att ert barn deltar i undersökningen vore jag tacksam om ni, snarast, meddelar detta till elevens klassföreståndare eller mentor

Om ni undrar över något annat, angående undersökningen, får ni gärna höra av er till mig:
Telefon xxx-xxxxxxx

M v h //Lotta Nolemo Lundgren

Bilaga 3: Enkätssammanställning

Beteckningarna Sv1 och Sv2 står för svenska som förstaspråk (Sv1) och svenska som andraspråk (Sv2). Beteckningarna sä, gi och ej talar om huruvida informanterna kryssat för att de varit säkra (sä), gissat (gi) eller inte kryssat i någon av dessa (ej). Övr, betyder att det av en eller annan anledning inte gick att sluta sig till informantens svar.

tappa ansiktet

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		4		24	16		2	1						47
Sv1 stad		2		18	14		1	2		1	2		1	41
Sv2	1	1	1	1	1	1		1				1		8
S:a	1	7	1	43	31	1	3	4		1	3		1	96

ha huvudet på skaft

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	18	17				1		4	3		2	1		47
Sv1 stad	22	9	1			3		2	3		1			41
Sv2	1		1	1					3				1	8
S:a	41	26	2	1	4		6	9		3	1	1	2	96

få kalla fötter

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land			7	1	9		9	13		5	3			47
Sv1 stad	2	6		1	8		1	12		5	6			41
Sv2	2							4	1			1		8
S:a	4	13		2	17		10	29	1	10	10			96

dra åt tumskruvarna

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	1	9			20		1	9		1	6			47
Sv1 stad	4	10			12		2	5		2	6			41
Sv2			1		2			2		1	1	1		8
S:a	5	19	1		34		3	16		4	13	1		96

stånga pannan
blodig

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		7			20		1	8		3	8			47
Sv1 stad	4	5		3	11		4	5				9		41
Sv2				1	1	1		1				4		8
S:a	<u>4</u>	<u>12</u>		<u>4</u>	<u>32</u>	<u>1</u>	<u>5</u>	<u>14</u>		<u>3</u>	<u>21</u>			<u>96</u>

ha hård hud

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		3	10		2	9		1	9		2	11		47
Sv1 stad	4	11		2	8		1	8		1	4		2	41
Sv2	2	3	1							2				8
S:a	<u>9</u>	<u>24</u>	<u>1</u>	<u>4</u>	<u>17</u>		<u>2</u>	<u>17</u>		<u>5</u>	<u>15</u>		<u>2</u>	<u>96</u>

ha is i magen

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	4	6		1	3		8	11		1	13			47
Sv1 stad	5	12	1		1		5	8		4	4		1	41
Sv2	2	2						1	1	2				8
S:a	<u>11</u>	<u>20</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>4</u>		<u>13</u>	<u>20</u>	<u>1</u>	<u>7</u>	<u>17</u>		<u>1</u>	<u>96</u>

ha kniven på
strupen

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	2	5		9	13			1		2	14		1	47
Sv1 stad	1	6		9	9			3		4	8	1		41
Sv2				1		1		1		1	2	1	1	8
S:a	<u>3</u>	<u>11</u>		<u>19</u>	<u>22</u>	<u>1</u>		<u>5</u>		<u>7</u>	<u>24</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>96</u>

sätta sig på bakhasorna

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	1	4		1	3		2	20		3	10		3	47
Sv1 stad	1	9	1		3		5	10	1		11			41
Sv2	1	1	1		2			2			1			8
S:a	<u>3</u>	<u>14</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	<u>8</u>		<u>7</u>	<u>32</u>	<u>1</u>	<u>3</u>	<u>22</u>		<u>3</u>	<u>96</u>

bita sig i tummen

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	1	12		1	13			5		1	14			47
Sv1 stad	1	9		6	10			1			13		1	41
Sv2	1	2	1	1	1					1	1			8
S:a	<u>3</u>	<u>23</u>	<u>1</u>	<u>8</u>	<u>24</u>			<u>6</u>		<u>2</u>	<u>28</u>		<u>1</u>	<u>96</u>

dra någon vid näsan

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		9		2	5		15	12	1	1	2			47
Sv1 stad	2	6			5	1	16	8	1		1		1	41
Sv2		1					1	2		1	2	1		8
S:a	<u>2</u>	<u>16</u>		<u>2</u>	<u>10</u>	<u>1</u>	<u>32</u>	<u>22</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>5</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>96</u>

få fria händer

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	5	7	1	20	8			2		1	3			47
Sv1 stad	5	6		17	7	1		3			2			41
Sv2	1	2	1	1	1	1							1	8
S:a	<u>11</u>	<u>15</u>	<u>2</u>	<u>38</u>	<u>16</u>	<u>2</u>		<u>5</u>		<u>1</u>	<u>5</u>		<u>1</u>	<u>96</u>

vara en nagel i ögat på någon

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		2	26			3		5	9		1		1	47
Sv1 stad		1	11			5		9	8	1	1	4	1	41
Sv2			2		1	1			2	1		1		8
S:a	<u>3</u>	<u>39</u>		<u>1</u>	<u>9</u>		<u>14</u>	<u>19</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>5</u>		<u>2</u>	<u>96</u>

sitta med armarna i kors

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		6	21		2	6			3		2	5	2	47
Sv1 stad		5	12		3	8		1	4		3	5		41
Sv2			2	2		1						3		8
S:a	<u>11</u>	<u>35</u>	<u>2</u>	<u>5</u>	<u>15</u>		<u>1</u>	<u>7</u>		<u>5</u>	<u>13</u>		<u>2</u>	<u>96</u>

rätta mun efter matsäcken

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		3	19			10		1	1		3	8	1	47
Sv1 stad		4	15		1	8			2		5	5	1	41
Sv2		1	1	1		1						3	1	8
S:a	<u>8</u>	<u>35</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>19</u>		<u>1</u>	<u>3</u>		<u>8</u>	<u>16</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>96</u>

med hjärtat i halsgropen

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		2	6		13	16		2	1		5	1	1	47
Sv1 stad		1	6		11	11		1	2		3	6		41
Sv2		1	1			1	3		1			1		8
S:a	<u>4</u>	<u>13</u>		<u>24</u>	<u>28</u>	<u>3</u>	<u>3</u>	<u>4</u>		<u>8</u>	<u>8</u>		<u>1</u>	<u>96</u>

ha ryggen fri

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	3	7		3	13		3	6		1	10		1	47
Sv1 stad	7	8		3	3	1	4	7		2	6			41
Sv2	1	4						1	1				1	8
S:a	<u>11</u>	<u>19</u>		<u>6</u>	<u>16</u>	<u>1</u>	<u>7</u>	<u>14</u>	<u>1</u>	<u>3</u>	<u>16</u>		<u>1</u>	<u>96</u>

dra öronen åt sig

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	2	9	1	4	15	2		6				7	1	47
Sv1 stad		9	1	7	5	1	2	7				9		41
Sv2					5	1			1			1		8
S:a	<u>2</u>	<u>18</u>	<u>2</u>	<u>11</u>	<u>25</u>	<u>4</u>	<u>2</u>	<u>13</u>	<u>1</u>			<u>17</u>	<u>1</u>	<u>96</u>

ha ben i näsan

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	3	21			2			14				7		47
Sv1 stad	3	11		4	3		4	7				9		41
Sv2					2	1	1	4						8
S:a	<u>6</u>	<u>32</u>		<u>4</u>	<u>7</u>	<u>1</u>	<u>5</u>	<u>25</u>				<u>16</u>		<u>96</u>

det kliar i fingrarna

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	21	20						3		1	2			47
Sv1 stad	18	11		2	3			2		2	2	1		41
Sv2	2	1						1	1	1	2			8
S:a	<u>41</u>	<u>32</u>		<u>2</u>	<u>3</u>			<u>6</u>	<u>1</u>	<u>4</u>	<u>6</u>	<u>1</u>		<u>96</u>

få kalla
handen

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	1	1		9	19			4		4	9			47
Sv1 stad	5	2		4	12		1	3		5	9			41
Sv2	1	1			2			2	1		1			8
S:a	<u>7</u>	<u>4</u>		<u>13</u>	<u>33</u>		<u>1</u>	<u>9</u>	<u>1</u>	<u>9</u>	<u>19</u>			<u>96</u>

faller någon på läppen

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	4	11			12			12		1	6		1	47
Sv1 stad	1	13		1	6		1	10		6	2		1	41
Sv2	1	2			1			2			1	1		8
S:a	<u>6</u>	<u>26</u>		<u>1</u>	<u>19</u>		<u>1</u>	<u>24</u>		<u>7</u>	<u>9</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>96</u>

ha eld i baken

	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land		1		6	6		23	10	1					47
Sv1 stad	2	2		7	3		16	9		1	1			41
Sv2				2			1	3	1				1	8
S:a	<u>2</u>	<u>3</u>		<u>15</u>	<u>9</u>		<u>40</u>	<u>22</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	<u>1</u>		<u>1</u>	<u>96</u>

gå på knäna

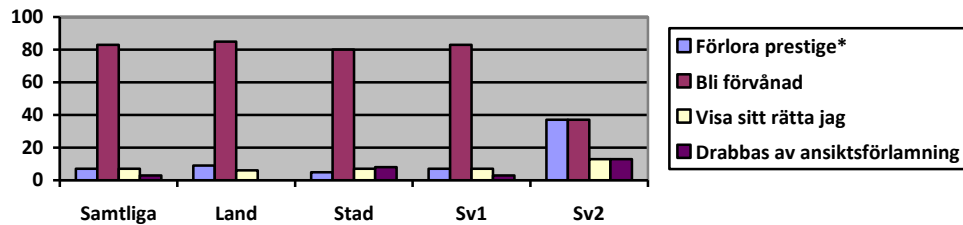
	1 - sä	1 - gi	1 - ej	2 - sä	2 - gi	2 - ej	3 - sä	3 - gi	3 - ej	4 - sä	4 - gi	4 - ej	övr	S:a
Sv1 land	2	6		11	18	1	1	3				5		47
Sv1 stad	7	6		2	9		2	6		5	4			41
Sv2	1	3	2		1			1						8
S:a	<u>10</u>	<u>15</u>	<u>2</u>	<u>13</u>	<u>28</u>	<u>1</u>	<u>3</u>	<u>10</u>		<u>5</u>	<u>9</u>			<u>96</u>

Bilaga 4: Enkät svar i diagramform

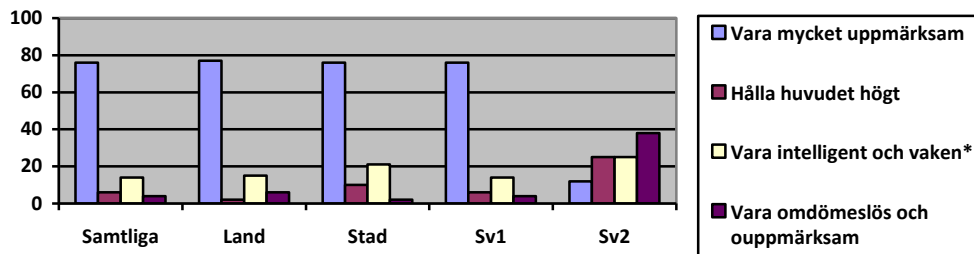
Resultatsammanställning av enkät svaren i procent

Det korrekta svarsalternativet för varje idiom är markerat med en asterisk (*)

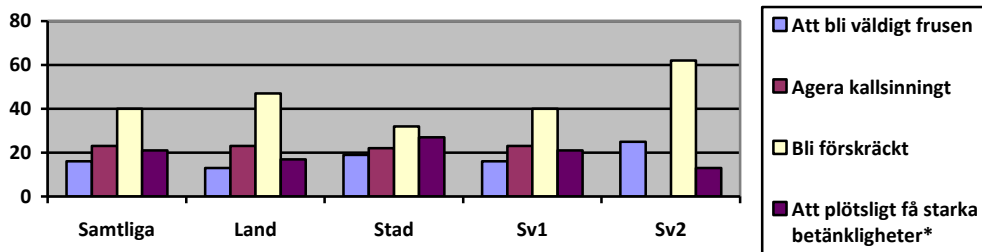
Tappa ansiktet

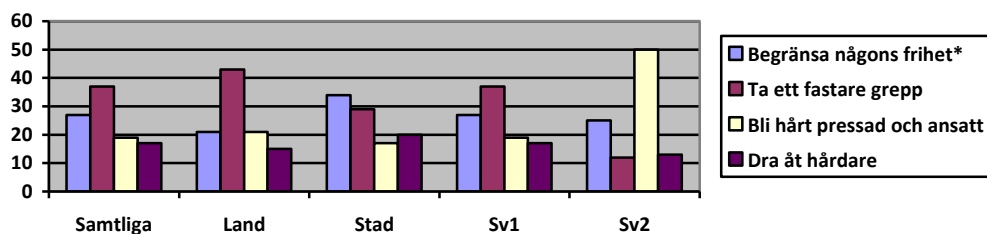
Ha huvudet på skaft

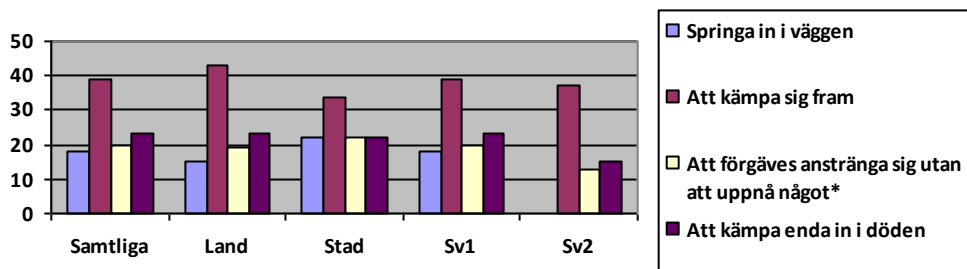
Få kalla fötter

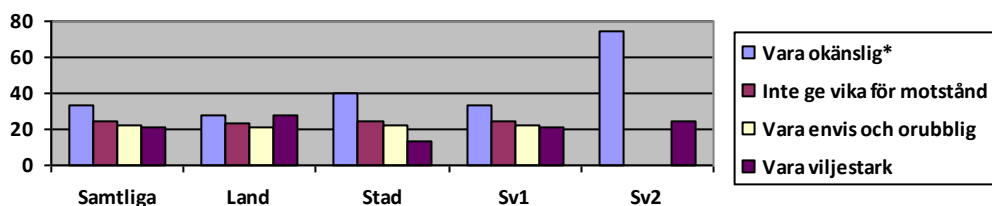
Dra åt tumskrubarna

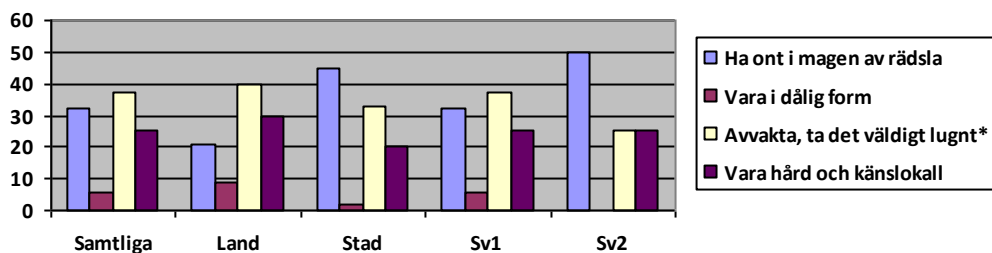
Stånga pannan blodig

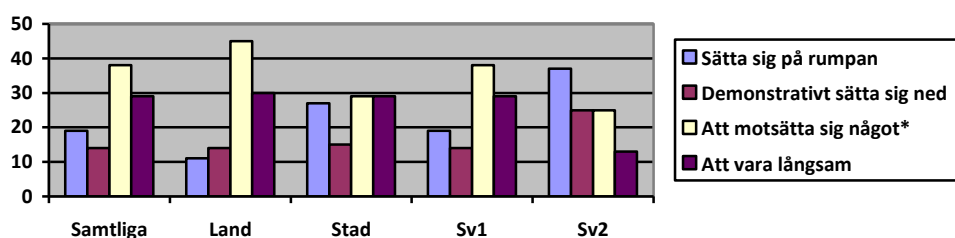
Ha hård hud

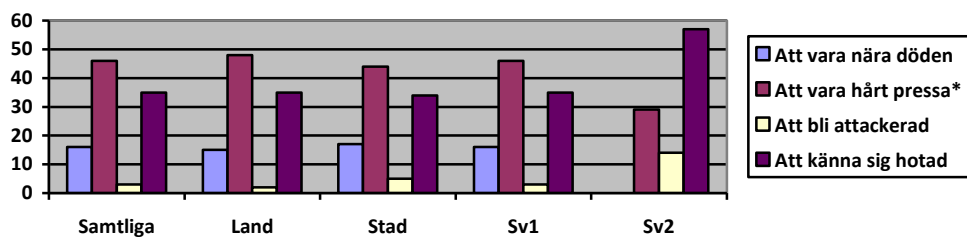
Ha is i magen

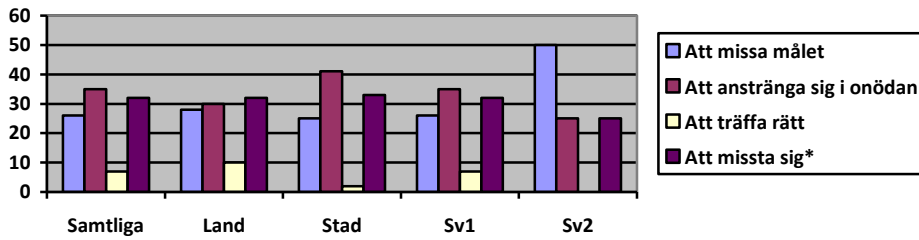
Sätta sig på bakhasorna

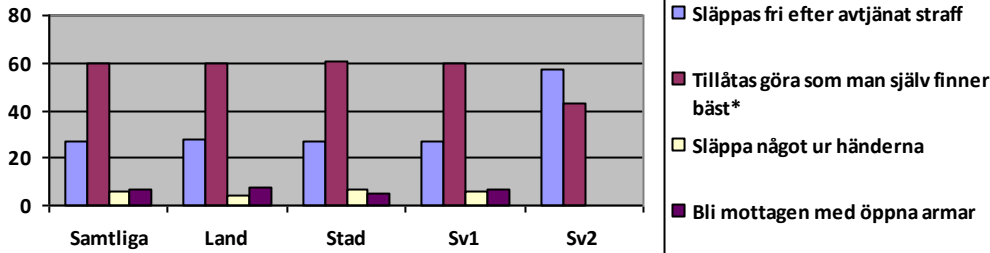
Ha kniven på strupen

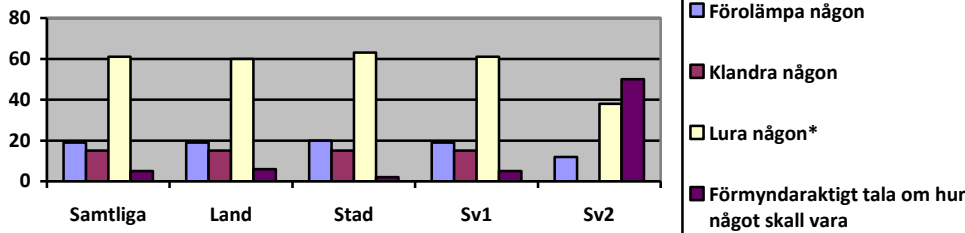
Bitar sig i tummen

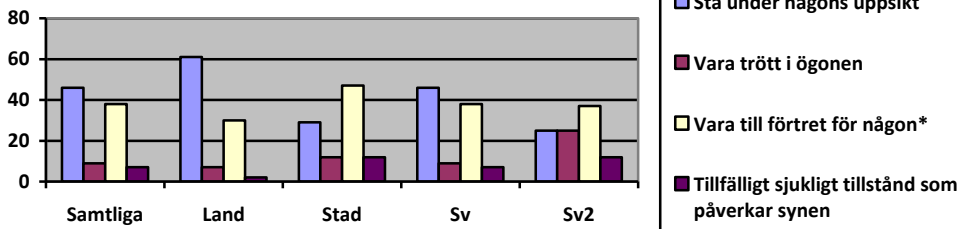
Få fria händer

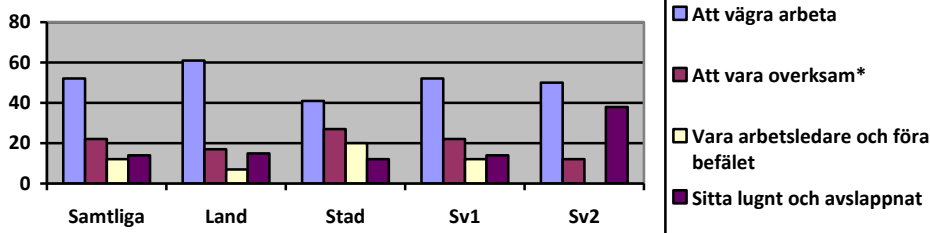
Dra någon vid näsan

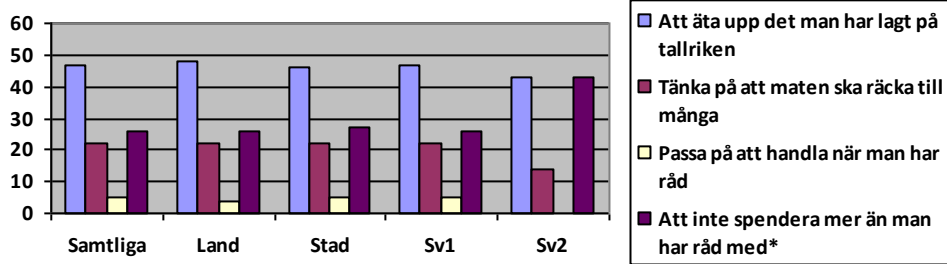
Vara en nagel i ögat på någon

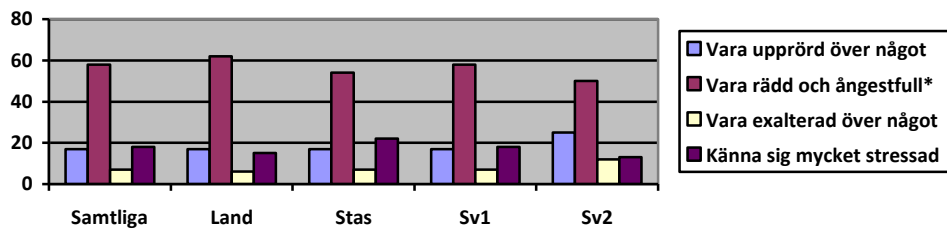
Sitta med armarna i kors

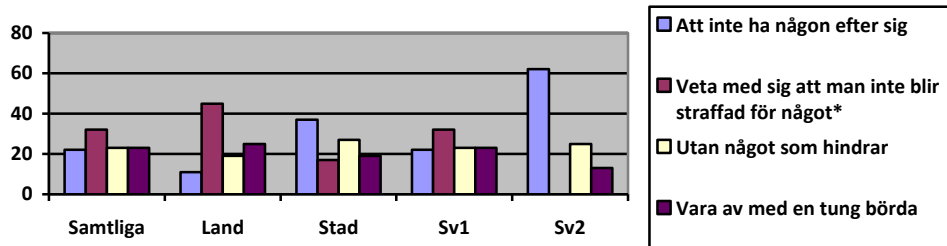
Rätta mun efter matsäcken

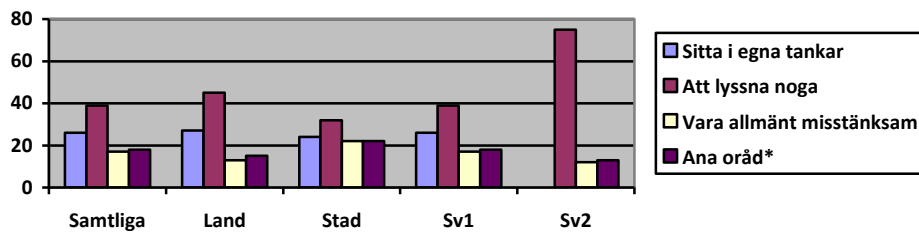
Med hjärtat i halsgropen

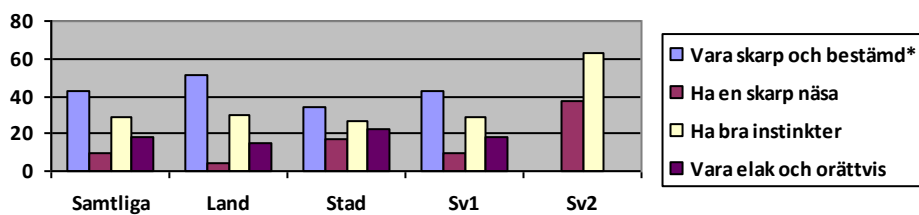
Ha ryggen fri

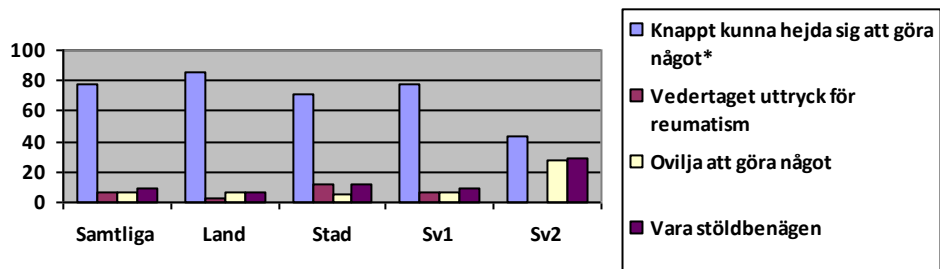
Dra öronen åt sig

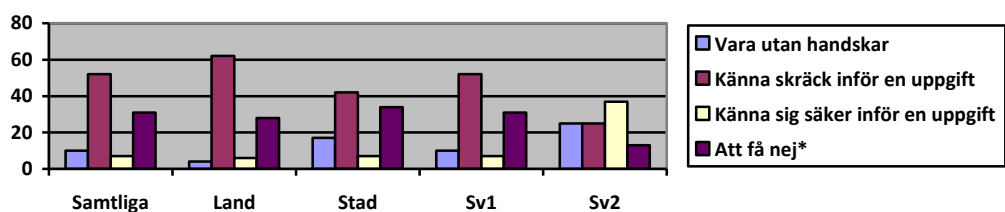
Ha ben i näsan

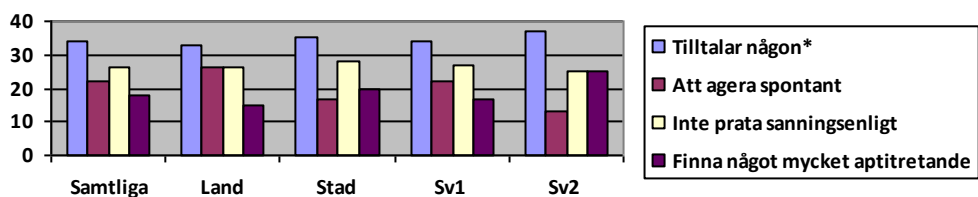
Det kliar i fingrarna

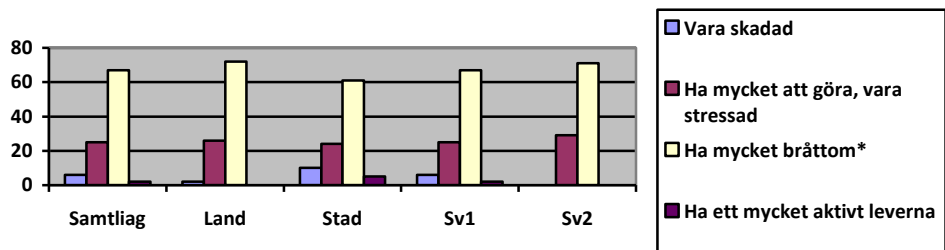
Få kalla handen

Faller någon på läppen

Ha eld i baken

Gå på knäna

